

PERHEKESKUSTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

TIIVISTELMÄ

YLEISTÄ

HANKESUUNNITELMA

2.1. Hankkeen tavoitteet

2.2. Hanketoimijat

3. HANKKEEN ARVIOINTI

4. HANKKEEN VERKOSTOITUMINEN

4.1. Valtakunnallinen verkostoituminen ja yhteistyön edistäminen

4.2. Kuntahankkeiden verkostokokoukset

4.3. Valtakunnalliset seminaarit, yhteistyöfoorumit ja pohjoismainen yhteistyö

4.4. Perhekeskuksen verkkosivut

5. PERHEKESKUKSEN KEHITTÄMINEN

5.1. Perhekeskuksen kehittämisen periaatteet

5.2. Perhekeskuksen visio

5.3. Perhekeskuksen toimintakonsepti

5.4. Perhekeskus kuntahankkeissa

6. PERHEKESKUS MONITOIMIJAISENA KUMPPANUUTENA

6.1. Kumppanuus

6.2. Kumppanuuden toteutuminen kuntahankkeissa

7. PERHEKESKUS PERHELÄHTÖISINÄ TYÖKÄYTÄNTÖINÄ

7.1. Perhevalmennus

7.2. Ennalta ehkäisevä parisuhdetyö

7.3. Ennalta ehkäisevä perhetyö

7.4. Kasvatuskumppanuus

7.5. Vanhempien vertaisryhmätoiminta

7.6. Isätoiminta

7.7. Perheiden kohtaamispaikka

8. PERHEKESKUS KUNTIEN TOIMINTASTRATEGIOINA JA OSAAMISEN JOHTAMISENA

8.1. Perhekeskus kuntien ja hankekumppaneiden toimintastrategioissa

8.2. Kehittämistyön painopisteet kuntahankkeissa

8.3. Perhekeskushankkeiden johtaminen

9. PERHEKESKUS VARHAISEN TUEN PALVELURAKENTEENA

- 9.1. Perhekeskus hallitusohjelmassa**
- 9.2. Uusi lastensuojelulaki**
- 9.3. Varhaisen tuen palvelurakenne**
- 9.4. Perhekeskuksen toimintamallit**

10. EHDOTUKSET JATKOTOIMENPITEIKSI

LIITTEET

Liite 1: Perhepalvelujen kumppanuusohjelman koordinaatioryhmä.

Liite 2: PERHE -hankkeen kuntahankkeet.

Liite 3: Kuntahankkeiden kehittämisen painopisteet.

Liite 4: Koulutusohjelmat kuntahakkeissa.

Liite 5: Hanke- ja yhteistyökumppaneiden kertomuksia

TIIVISTELMÄ

Perhekeskus on nykyaikainen tapa tukea lapsiperheiden arkea ja järjestää lapsiperheiden palvelut. Perhekeskuksen palveluihin kuuluvat äitiys- ja lastenneuvola, varhaiskasvatus, koulu sekä varhaisen tuen ja perhetyön paikalliset palvelut. Myös järjestöjen ja seurakunnan lapsiperheille järjestämä toiminta on osa perhekeskuksen palveluverkoston. Perhekeskuksen toiminta on uni-versaalialla, sen peruspalvelut on tarkoitettu kaikille lapsiperheille. Monipuolisen palveluverkoston ansiosta perhekeskuksessa voidaan myös havaita lasten ja perheiden ongelmia mahdollisimman varhain ja antaa niissä tarvittavaa apua.

Perhekeskuksen tärkeä toimintaperiaate on vertaistoiminnan ja yhteisöllisyyden edistäminen. Neuvolan ennen ja jälkeen lapsen syntymän ajoittuvassa perhevalmennuksessa vanhemmat saavat tietoa ja tukea lasten kasvatukseen, vanhemmuuteen ja parisuhteeseen liittyvissä asioissa. Neuvolan vanhempainryhmissä vanhemmat tutustuvat toisiin samassa elämäntilanteessa oleviin ja näin syntyy vertaistoimintaa, ystävyyttä ja arjen yhteisöllisyyttä. Lasten kasvaessa vanhempien tuttavuuksista on hyötyä myös päiväkodeissa ja kouluissa, kun tehdään yhteistyötä kotien kanssa. Järjestöt ja seurakunnat ovat vertaisryhmien vetämisen osaajia.

Asuinalueilla tarvitaan helposti saavutettavia ja kaikille avoimia tiloja, joissa perheet, vanhemmat ja myös ammattilaiset voivat kohdata. Kohtaamispaikoilla on monta roolia perheiden arjessa. Ne toimivat paikkoina perheiden omaehtoiselle tapaamiselle ja ryhmien toiminnolle sekä lasten leikeille. Niissä voidaan myös järjestää asiantuntijaluentoja, antaa ammatillista tukea tai järjestää opastusta arjen askareisiin. Vanhemmuus vahvistuu vertaiskokemusten jakamisen ja omaa lasta koskevan ymmärryksen syvenemisen myötä. Avoimia kohtaamispaikkoja asuinalueilla ovat esimerkiksi perhekahvilat, perhetuvat, perhepuistot, avoimet päiväkodit.

PERHE - hankkeessa käynnistettiin vuosina 2005 – 2007 perhekeskusten toimintaa 30 kunta-hankkeessa, johon kuului lähes sata kuntaa. Tavoitteena on ollut edistää lasten hyvinvointia ja ehkäistä ongelmien syntymistä muuttamalla peruspalvelujen toimintakulttuuria. Kehittämistyön keskiössä on ollut vanhemmuuden ja parisuhteen vahvistaminen ja perheiden osallisuuden tukeminen peruspalveluissa sekä paikallisten toimijoiden kumppanuus. Perheet, asiakastyön ammattilaiset, järjestöt ja seurakunnat ovat kaikki perhekeskuksen kehittäjiä. Tämä lähestymistapa antaa PERHE -hankkeelle oman erityispiirteen, jolla se poikkeaa monista muista palvelurakenteen uudistamiseen pyrkivistä hankkeista.

Hyvinvoinnin perusta on arjessa; lasten ja perheiden omissa sosiaalisissa verkostoissa ja ympäristöissä. Perhekeskustyö on luonut kuntiin sosiaalisen hyvinvoinnin ja varhaisen tuen perusrakenteita ja malleja. Vahvimmin hankkeen aikana ovat kehittyneet neuvolan laajennettu perhevalmennus ja hyvinvointineuvolan toimintatavat. Parisuhdetyö ja isätoiminta ovat saaneet uusia muotoja. Myös avoimet, alueelliset perheiden kohtaamispaikat ovat yleistyneet, ja se on mahdollistanut monien erilaisten vertaisryhmien toiminnan kunnissa. Perhekeskusten kehittäminen on saanut perustelunsa perheiden tarpeista ja perusorganisaatioiden, ammattilaisten ja muiden toimijoiden yhteisistä tavoitteista, siksi työn eteneminen on ollut tuloksellista. Tällainen kehittäminen ei olisi ollut mahdollista ilman paikallisten toimijoiden tiivistä yhteistoimintaa ja kumppanuutta.

PERHEKESKUSTOIMINNAN KEHITTÄMINEN

1. YLEISTÄ

Valtioneuvoston periaatepäätökseen sosiaalialan tulevaisuuden turvaamisesta 2.10.2003 kirjattiin tavoite kehittää perhekeskustoimintaa, joka pohjaa perheiden tarpeisiin ja vahvistaa perheiden keskinäistä vertaistukea. PERHE -hanke käynnistettiin tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Hanke toteutettiin julkisen ja kolmannen sektorin kumppanuushankkeena vuosina 2005 - 2007 osana sosiaalialan ja terveydenhuollon kansallisia kehittämishankkeita.

Perhekeskusten kehittäminen on ollut kokemus, joka on lisännyt jokaisen siihen osallistuneen osaamista ja vahvistanut yhteistä näkemystä lasten ja perheiden palvelujen kehittämisen suunnasta. Hanke on tarjonnut yhteistyön areenan eri tahoilla tapahtuvalle samansuuntaiselle kehittämiselle. Se on toiminut vuorovaikutteisena kehittämisen työkaluna valtakunnan tasolla, seudullisesti ja kunnissa.

Tämän raportin tavoitteena on kertoa perhekeskuksen *kehittämisprosessin* etenemisestä, perhekeskuksesta *ehkäisevän työn ja varhaisen tuen palvelurakenteena* ja perhekeskuksen *perhelähtöisistä työkäytännöistä* sekä arvioida hankkeen tuloksia. Raportti on samalla sosiaali- ja terveysministeriön asettaman perhepalvelujen kumppanuusohjelman koordinaatioryhmän (Liite 1) loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön ja Stakesin välisen toimeksiantosopimuksen mukaisesti hankkeen vastuuhenkilö Stakesissa on ollut projektipäällikkö Riitta Viitala.

Raportti pohjaa 2007 lopussa tehtyyn hankkeen arviointikyselyyn, 2006 loppuvuoden kuntahankkeiden johtoryhmien tapaamisiin sekä hanketyön aikana syntyneeseen muuhun yhteistyöaineistoon. Loppuraportin valmistelua varten pyydettiin myös kuntien hanketoimijoilta perhekeskuksen aihepiiriin liittyviä kirjoituksia (Liitteet X-XX). Raportin kirjoitustyön ovat tehneet Stakesista projektipäällikkö Riitta Viitala ja projektisuunnittelija Marjatta Kekkonen sekä Lastensuojelun Keskusliitosta projektipäällikkö Auli Paavola. Kirjoittajat kiittävät kaikkia yhteistyökumppaneitaan.

2. HANKESUUNNITELMA

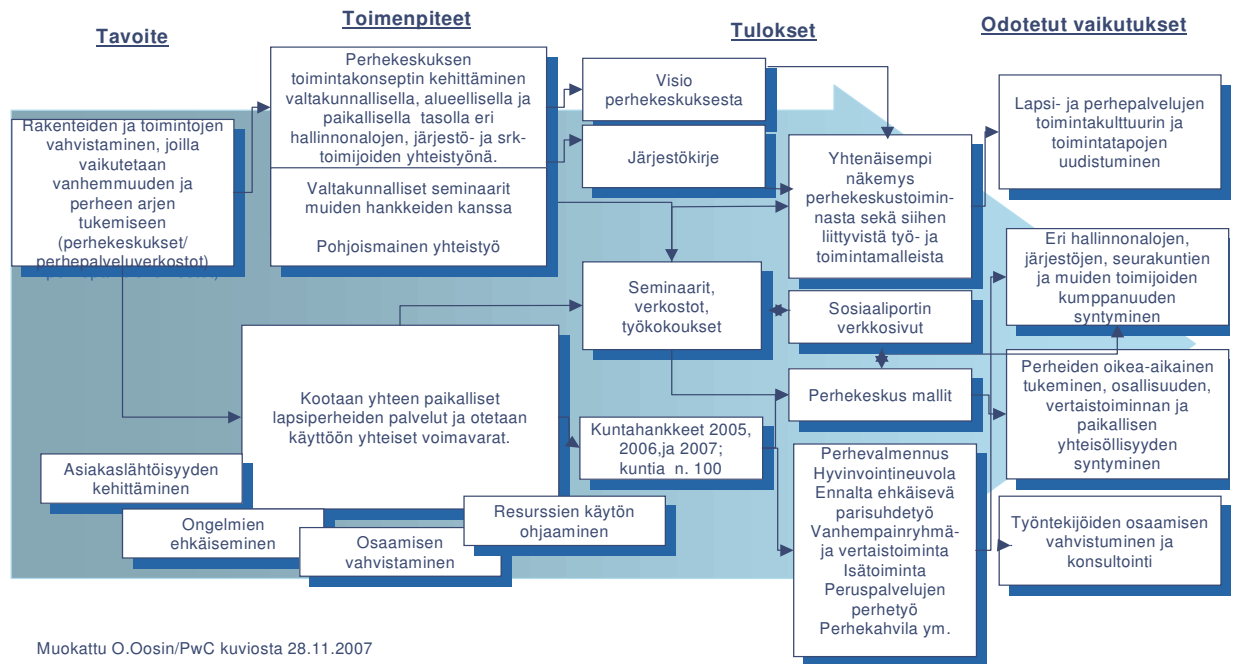
2.1. Hankkeen tavoitteet

Hankkeen yleisenä tavoitteena oli vahvistaa yhteiskunnan lapsi- ja perhemyönteisyyttä, lisätä yhteisvastuuta lasten kasvuedellytysten turvaamisesta ja edistää paikallistason yhteisöllisyyttä. Tähän pyrittiin uudistamalla lapsi- ja perhepalvelujen toimintakulttuuria yhteistyössä julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa ja vahvistamalla perheiden osallisuutta. Päämääränä oli saada aikaan paikallisella ja/tai seudullisella tasolla toimiva perhekeskus- tai perhepalveluverkostomalli, joka perustuu eri toimijoiden aikaisempaa tiiviimpään kumppanuuteen¹.

¹ PERHE –hanke. Perhepalvelujen kumppanuusohjelma. STM Monisteita 2005:4.

Palvelurakenteen näkökulmasta hankkeen valtakunnallisena tehtävänä on ollut käynnistää perhekeskusten kehittämisprosessi kunnissa ja edistää ehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen toimintarakenteiden ja työkäytäntöjen syntymistä lapsi- ja perhepalveluihin. PERHE – hanke on toiminut tämän kehittämisprosessin työkaluna (Kuvio 1).

KUVIO 1: PERHE -hanke perhekeskuksen kehittämisprosessina

Peruspalvelut ja toimijoiden kumppanuus ovat olleet perhekeskuksen kehittämisen tärkeät painopisteet. Valtakunnallisesti perhekeskusten aikaan saamista on tuettu edistämällä perhelähtöistä toimintatapaa peruspalveluissa, peruspalvelujen verkottumista, kunnan palvelujen, seurakunnan, järjestöjen ja muiden toimijoiden kumppanuutta sekä perheiden osallisuutta ja keskinäistä vertaistukea. Toiminnan yhteiseksi viitekehikseksi luotiin visio perhekeskuksesta.

2.2. Hanketoimijat

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti PERHE –hankkeen kumppanuusohjelman valtakunnallisen koordinaatioryhmän 10.2.2005. Koordinaatioryhmässä olivat sosiaali- ja terveysministeriön lisäksi sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, Opetushallitus, Suomen Kuntaliitto, Lastensuojelun Keskusliitto, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Väestöliitto, Suomen Vanhempainliitto ja Suomen evankelisluterilainen kirkkohallitus. Tämä kumppanuuslähtökohta asetettiin edellytykseksi myös kuntahankkeiden hankeyhteistyön organisoimiselle.

PERHE -hankkeeseen kuuluvia kuntahankkeita on tällä hetkellä yhteensä 30 (Liite 2). Niistä enin osa on seudullisia. Hankkeet ovat tulleet kehittämistyöhön vuosina 2005, 2006 ja 2007. Mukana on lähes sata kuntaa. Kehittämistoimintaan myönnettyt valtionavustukset päättyvät vuosina 2007- 2009 hankkeen alkamisajankohdasta riippuen.

Lisäksi samansuuntaista kehittämistoimintaa on myös muissa kunnissa. Kaikkiaan voidaan arvioida noin kolmasosan kaikista kunnista kehittävän lapsi- ja perhepalvelujaan perhekeskustoiminnan tavoitteiden suuntaisesti.

Kuntien hanketoimijoiden perusteluja hankkeen tarpeellisuudesta ja ajankohtaisuudesta:

”Yhteiskunnan rakennemuutos johtanut lapsiperheiden yksinäisyyteen. Luontainen osa yhteiskuntaa on hävinnyt; sitä lähdetty etsimään lapsiperheiden aktivoiminnin, vertaistuen ja yhteisöllisyyden sekä kumppanuuden kautta. Samalla tavoitellaan kustannustehokkuutta ja parempaa vaikuttavuutta.” (Sosiaalijohtaja).

”Perhevalmennus pitää uudistaa, on vanhanaikainen.” (Terveydenhuollon suunnittelija). ”

Mahdollisimman varhain perheen omassa ympäristössä päästään pulmiin käsiksi”. (Terveydenhoitaja).

Lastensuojelussa nähnyt, että perheiden tukemiseksi pitäisi tehdä jotain mahdollisimman varhain. (Lastensuojelun sosiaalityöntekijä).

”Eiks se tärkein asia oo ikään kuin sen osaamisen yhdistäminen kaikkien toimijoiden kesken ja sieltä saadaan hirveen paljon uutta. Se on enemmän kuin jokaisen yksinosaaminen, silloin kun sitä tehdään yhdessä” (Päivähoidon työntekijä).

”Moniammatillisen työmuodon juurruttaminen iso asia - etenkin kun on aika lailla totuttu tekemään yksin omavastuullisesti työtä. Se on aikamoinen haaste ja opettelu paikka, mutta se kannattaa. Toinen asia on omassa työssäkin tutuksi nähty ajattelutapa, että lasta ei voi koskaan auttaa auttamatta vanhempia. (Perheneuvolan johtaja).

” Jos ajattelee niitä näkyjä ja visioita ja tavoitteita, mitä seurakuntien lapsi- ja perhetyössä on, niin oikeastaan samoja, ihan täsmälleen samoja asioita on siellä kuin on tässä. ” (Seurakunnan lapsi- ja perhetyöstä vastaava).

” Perhekahvilat ovat yksi tämän ajan tunnetuin ja vakiintunein muoto siellä paikallisyhdistyksissä. Niiden kautta me kuullaan paljon näitä tarinoita, kun ollaan uusia muuttajia ja mistä ne on löytynyt luomuverkoston tilalle näitä uusia ihmissuhteita ja myös vertaissuhteita, jotka auttaa lapsiperheellisiä.” (MLL: n työntekijä).

”Mutta sitten lisäksi tää yhteisöllisyys on henkilökohtainen, mielenkiintoinen asia, että meillä koulussa puhutaan paljon tällä hetkellä yhteisöllisestä koulusta...mitä se yhteisöllisyys on sitten, onko se asia, mikä ulottuu myös perheisiin? Lakihan meitä velvoittaa, meitä opetustoimea, tekemään yhteistyötä kodin ja koulun välillä. Se yhteisöllisyys olis käsitteenä vielä jotain enemmän.” (Opetustoimen työntekijä).

”Tänne tulee tosi paljon ihmisiä ja kuitenkin täällä vielä eletään siinä ajatuksessa, pienillä paikkakunnilla varsinkin, että me tunnetaan nää ihmiset, ketä täällä asuu. Näiden kyselyiden myötä on huomattu, että se on ihan väärä luulo. Tälläkin paikkakunnalla 70 % vastanneista oli muuttanu tänne 2000-luvulla eli heillä ei oo juuria täällä. Se yksinäisyys on ollut aivan valtavan iso asia, mitä me ollaan kohdattu. Eilen viimeks tavattiin äiti, joka on asunut vuoden täällä, eikä hän oo tavannut yhtään ketään muuta kuin oman miehensä. Hän on tullut tänne ihan loppuraskauden vaiheessa eli hän on pienen vauvan äiti. Hän on kotona tai kaupassa, se oli hänen nämä kaks paikkaa. Satojen kilometrien päässä on hänen läheiset.” (Perhetyöntekijä).

”Sitten tuli näitä yhteistyöseminaaripäiviä Diak:in kanssa. Mä muistan vielä sen sisäisen tunteen, että tähän juttuun haluan lähteä mukaan ja kun lähti niistä yhteistyöpäivistä, niin välillä tuli semmoinen tunne, että mä perustan jonkun ryhmän... oli ollut semmoinen tunne, että varmaan mikään toiminto ei selviä näistä asiakkaan muuttuneista tarpeista yksinään. Mun on pakko lähteä yhteistyöhön.” (Terveystieteiden tutkimuskeskuksen työntekijä).

3. HANKKEEN ARVIOINTI

PERHE –hankkeeseen kuuluvilla kuntahankkeilla on tehty seuraavat arviointikyselyt:

- STM; kysely sosiaalialan kehittämishankkeen osahankkeille (loppuvuosi 2005²)
- Stakes; sosiaalialan kehittämishanke (alkuvuosi 2006³)
- PERHE –hanke; kuntakäynnit vuonna 2005 aloittaneiden kuntahankkeiden johdanto/ohjausryhmiin (loppuvuosi 2006)
- Stakes; sosiaalialan kehittämishanke (alkuvuosi 2007⁴)
- STM/PriceWaterhouseCoopers Oy.; sosiaalialan kehittämishanke (kevät 2007⁵)
- PERHE –hanke; loppuarviointi (loppuvuosi 2007).

Nämä arvioinnit, koordinaatioryhmän arviointikeskustelut⁶ ja kuntahankkeiden verkostokokousaineistot ovat tämän raportin keskeinen perusta.

Arviointisuunnitelma

Kuntahankkeiden itsearviointia tueksi valmisteltiin valtakunnallinen PERHE -hankkeen arviointisuunnitelma⁷, joka oli tarkoitettu kuntahankkeiden työväliseksi. Arvioinnissa kuntahankkeita ohjattiin kiinnittämään huomiota seuraaviin kysymyksiin:

- Miten voidaan saada aikaan sellainen toimintakulttuuri, joka perustuu
 - perheiden osallisuuteen,
 - perhelähtöiseen⁸ ja moniasiantuntijaiseen⁹ orientaatioon
 - sekä toimijoiden kumppanuuteen¹⁰.
- Miten voidaan rakentaa sellainen perhekeskustoimintamalli, jossa toiminta
 - perustuu perheiden tarpeisiin ja osallisuuteen,

² Kooste 21.1.2006.

³ Kyselyssä mukana myös läänirahoitteiset perhepalvelujen kehittämishankkeet, jotka arvioitiin PERHE –hankkeen tavoitteiden mukaisiksi kehittämishankkeiksi; kooste 27.3.2006.

⁴ Webropol –kysely; kooste 27.3.2007.

⁵ Sosiaalialan kehittämishankkeen organisoinnin arviointi. Sosiaalialan kehittämishankkeen loppuarviointi. Osaraportti I. STM, Selvityksiä 2007:48.

⁶ Kokoukset 7.5.2007 (mukana Olli Oosi/PwC) ja 14.11.2007.

⁷ Valtakunnallisen PERHE –hankkeen arviointisuunnitelma 12.1.2006.

⁸ Perhelähtöisessä työskentelyssä nostetaan perheen omaa itseään koskeva asiantuntijuus työntekijöiden ammatillisten käytäntöjen lähtökohdaksi.

⁹ Moniasiantuntijaisessa yhdessä työskentelyssä ammatillisten käytäntöjen lähtökohdaksi on ajattelu, että jokainen toimintansa osallinen on asiantuntijan roolissa. Tällöin ammatillisuus ja asiantuntijuus käsitetään siten, etteivät ne ole yksi yhteen eli vain ammatillisuus on asiantuntijuutta, vaan nähdään että on olemassa myös muunlaista kuin ammatillisuuteen liittyvää asiantuntijuutta (vrt. keskustelu aiheesta "hiljainen tieto").

¹⁰ Kumppanuus käsitetään itsenäisten toimijoiden (organisaatioiden) yhteistyöksi, jossa on sovittu pelisäännöistä ja siitä mitä kukin tekee yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Kumppanuuden yhteistyö on yhdessä tekemistä.

- on ennalta ehkäisevää ja varhaista tukemista edistävää,
- sekä mahdollistaa resurssien optimaalisen käytön.

Kuntakäynnit

Kaikkien 2005 aloittaneiden kuntahankkeiden johto/ohjausryhmien kanssa järjestettiin yhteistyötapaamiset, joissa tutustuttiin hankkeiden käynnissä olevaan kehittämistyöhön. Tavoitteena oli keskustelun ja vuoropuhelun avulla edistää hankeyhteistyötä ja luoda yhteistä näkemystä lapsi- ja perhepalvelujen kehittämisestä.

Kuntakäynnit toteutettiin 10/2006 - 1/2007. Tilaisuuksiin osallistui yhteensä lähes 120 henkilöä. Mukana oli luottamushenkilöitä, johdon edustajia, perus- ja hanketyöntekijöitä terveydenhuollosta, lasten päivähoitosta, lastensuojelusta ja muusta sosiaalihuollosta, opetustoimesta, useista järjestöistä, seurakunnista, ammattikorkeakouluista, yliopistoista ja osaamiskeskuksista.

Arviointikysely

Vuosina 2005 - 2006 aloittaneiden hankkeiden koordinaattoreille lähetettiin lokakuussa 2007 sähköinen arviointikysely. Kysely toivottiin täytettävän yhdessä hankkeessa mukana olevien työntekijöiden ja toimijoiden kanssa. Arviointi oli hankekohtainen eli kustakin hankkeesta palautettiin yksi vastaus. Vastaukset saatiin kaikista kuntahankkeista Pessi –hankkeeseen kuuluvaa Raahan seutukunnan hankekokonaisuutta lukuun ottamatta.

Arviointikyselyssä kuntahankkeilta kysyttiin perhekeskus -kehittämistyön painopisteistä ja tavoitteista, perhelähtöisistä työkäytännöistä ja toimintamalleista sekä monitoimijaisesta kumppanuudesta ja sen toteutumisesta. Kyselyssä kartoitettiin, millä tavalla perhekeskustyötä on viety osaksi kuntien strategista suunnittelua ja palvelurakenteita ja millä tavalla perhekeskustoiminta näkyy kuntien palvelutoiminnan resursoinnissa.

Sosiaalialan kehittämishankkeen loppuarviointi¹¹

Sosiaalialan kehittämishankkeen organisoinnin arvioinnissa todettiin, että PERHE -hankkeen koordinointi- ja johtorakenne on jäntevöittänyt osahankkeen läpivientiä ja tukenut paikallisten kuntahankkeiden toteuttamista. Projektimainen toteutus ja kuntahankkeiden keskinäinen verkottuminen arvioitiin hyödylliseksi. Jäntevä ohjausrakenne on suunnannut kehittämistoimintaa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. Hyväksi arvioitiin myös sektorirajat ylittävä palvelujen kehittäminen.

4. HANKKEEN VERKOSTOITUMINEN

4.1. Valtakunnallinen verkostoituminen ja yhteistyön edistäminen

PERHE -hankkeen valtakunnallisen koordinaatioryhmän¹² jäsenet edistivät kukin tahollaan perhekeskusten syntymistä yhteistyössä kuntien kanssa ja toimivat yhdyslenkinä hankkeen ja

¹¹ Sosiaalialan kehittämishankkeen organisoinnin arviointi. Sosiaalialan kehittämishankkeen loppuarviointi. Osaraportti I. Wennberg Mikko, Oosi Olli, Alavuotunki Kaisa, Juutinen Sirpa, Pekkala Henrik. STM, Selvityksiä 2007:48.

oman organisaationsa välillä. Pyrkimyksenä oli, että hanketyön kautta perhekeskustoiminta lasten ja perheiden hyvinvoinnin edistämisen yhteisenä toimintatapana voitaisiin omaksua kaikkien mukana olevien tahojen toimintasuunnitelmissa. Koordinaatioryhmä osallistui myös vuosittain kuntahankkeiden valintaan antamalla hankehakemuksista lausuntonsa sosiaali- ja terveystieteiden ministeriölle.

Koordinaatioryhmän toimijoilla on ollut erilaiset mahdollisuudet osallistua ja edistää perhekeskustoimintaa kunnissa, toimijoiden paikallisista toimintaorganisaatioista johtuen. Perhekeskuksen prosessinomainen kehittäminen on myös osaltaan vaikuttanut toimijoiden osallistumiseen ja sen ajoittumiseen. Monet järjestöt ovat olleet kiinnostuneita perhekeskustoiminnan kehittämisestä ja yhteistyöstä kuntahankkeiden kanssa. Kaikkiaan 11 lastensuojelujärjestöä lähetti 1.12.2006 kuntien sosiaali-, terveys- ja sivistystoimen johdolle sekä hankekoordinaattoreille yhteisen kirjeen, jossa toivat esille omaa toimintaansa ja osallistumismahdollisuuksiaan.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton piirijärjestöt ovat olleet keskeisiä kumppaneita kuntien uudistaessa ehkäiseviä perhepalveluja. Niillä on toimintaa, joita perheet tarvitsevat, kuten esimerkiksi vapaaehtoistyö, vertaisryhmä- ja perhekahvilatoiminta. Mannerheimin Lastensuojeluliitto on kehittänyt yhteisen koulutusohjelman vanhempainryhmätoiminnan vetämiseen kunnan työntekijän ja vapaaehtoistyöntekijän työparityönä. Myös paikalliset seurakunnat ovat olleet aktiivisia kumppaneita perhekeskuksen toimintamallin kehittämisessä. Paikallisseurakunnat ja kunnan toimijat ovat yhdistäneet lapsi- ja perhetyön voimavaroja, ja monissa kunnissa parisuhdetyön osaamiseen ja kuntatyöntekijöiden kouluttamiseen on saatu apua Kirkkohallituksen asiantuntijoilta. Väestöliitolla ja Lastensuojelun Keskusliitolla ei ole paikallista toimintaa, mutta ne ovat tarjonneet kunnille koulutusta ja asiantuntemusta. Väestöliiton osaamisen alana on ollut parisuhdekurssien järjestäminen ja Lastensuojelun Keskusliitolla erovanhemmuuteen liittyvä koulutus.

Perhekeskustoiminnan kehittämisprosessi on alkanut neuvolatoiminnan kehittämisenä, edennyt sieltä varhaiskasvatukseen ja nyt vähitellen myös koulun puolelle. Kehittämistyön edessä kytkeä opetushallintoon kasvaa. Tämä lisää yhteydenpidon tarvetta niin opetushallituksen kuin opetusministeriönkin kanssa. Samoin yhteistyökumppanuus Suomen Vanhempainliiton jäsenyhdistysten kanssa lisääntyy kunnissa kehittämisen edessä. Tällä hetkellä useimmat kuntahankkeet ovat kehittämisprosessissaan siinä vaiheessa, että myös kumppanuusjohtamiseen on tarpeen kiinnittää enemmän huomiota. Tässä muun muassa Suomen Kuntaliiton osaaminen ja panostus kasvaa.

4.2. Kuntahankkeiden verkostokokoukset

Perhekeskusten kehittämistä ohjattiin vuorovaikutteisesti siten, että hanketoimijoille luotiin mahdollisuuksia verkostoitumiseen ja yhdessä oppimiseen sekä kokemusten vaihtamiseen. Pyrkimyksenä oli, että hyvät käytännöt vakiinnutetaan mahdollisimman tehokkaasti. Kuntahankkeiden verkostoimiseksi järjestettiin säännöllisesti hankkeet yhteen kokoavia verkostokokouksia. Koska hankkeet tulivat mukaan valtakunnalliseen kehittämiseen porrasteisesti eri vuosina, painottui verkostotyöskentely erityisesti vuonna 2005 aloittaneisiin hankkeisiin. Vuosina 2006 ja 2007 mukaan tulleille kuntahankkeille verkostokokoukset järjestettiin sisällöllisesti sellaisina, että ne mahdollistivat vanhojen ja uusien hankkeiden vuoropuhelun ja tukivat niiden keskinäistä verkottumista. Lisäksi hankekuntien verkostoitumista edistettiin perhekeskustoimintaan liittyvillä teemaseminaareilla.

¹² Koordinaatioryhmä kokoontui hanketyön aikana yhteensä 13 kertaa.

Valtakunnallisia verkostokokouksia järjestettiin vuosina 2005 - 2007 seuraavasti:

Verkostokokous I	16.06.2005
Verkostokokous II	06.10.2005
Verkostokokous III	01.12.2005
Verkostokokous IV	03.04.2006
Verkostokokous V	17.08.2006
Verkostokokous VI	07.09.2007.

Verkostokokousten tavoitteena on ollut:

- luoda kuntahankkeista valtakunnallinen perhekeskusverkosto
- tarjota areenoita hankkeiden välisiin vertaiskontakteihin
- tukea hankkeita niiden kehittämis- ja itse arviointityössä
- levittää kuntahankkeissa kehitettyjä hyvän käytännön malleja
- rakentaa yhteistä näkemystä perhekeskuksen toimintamallista

Verkostotyöskentelyssä kuntahankkeiden kehittämisteemoiksi nousivat:

Monitoimijainen kumppanuus ja ammatillisuus

- peruspalvelujen, kolmannen sektorin ja seurakuntien keskinäinen kumppanuus
- uusien ammatillisten toimintakäytäntöjen käyttöönotto ja koulutuksellinen tuki
- ennalta ehkäisevä työote läpileikkaavana periaatteena perhekeskusmallissa
- perhetyön rooli ja merkitys perhekeskusmallissa
- päivähoidon ja opetustoimen näkyvyyden ja mukaan tulon vahvistaminen hankkeissa
- kumppanuussopimukset, kumppanuusosapuolet ja sopimusten sisältö

Perhelähtöisyys

- perheiden ja vanhempien osallisuus, vertaistoiminta ja avoimet kohtaamispaikat
- perheiden vertaistoiminnan haasteet osallisuuden ja osaamisen näkökulmasta
- yhteisöllisyyden sosiaalinen perusta, samaistumisen ja yhteenkuuluvuuden kokemukset

Perhekeskustoiminnan rakenteet ja johtaminen

- perhekeskustoiminta asiantuntija- ja vapaaehtoistyön johtamisena ja yhteensovittamisena
- hankkeiden erilaiset painopisteet ja rakenteiden vaihtelu kunnan koon mukaan
- yhteisten kehittämislinjojen ja tavoitteiden etsintä keskenään erikokoisten ja erilaisten kuntahankkeiden välillä
- isojen kaupunkien ja pienten kuntien erot palvelurakenteessa ja mahdollisuuksissa tarjota erityistason palveluja
- osaamisen kehittäminen ja koulutuksellinen tuki
- hankkeiden itsearviointi.

Verkostotyöskentelyssä hyödynnettiin ryhmämuotoisia ja toiminnallisia menetelmiä, asiantuntija-alustuksia ja hankkeiden omia puheenvuoroja. Vuoden 2005 kuntahankkeiden verkostoitumisessa käytettiin Learning Cafe- työskentelyä, vapaata ryhmäkeskustelua ja empowerment-arviointityöskentelyä. Tärkeä osa verkostokokousten työskentelyä oli erilaisen, perhekeskus-

toimintaan liittyvän asiantuntijatiedon tarjoaminen hankkeille. Tietosisältöinä olivat muun muassa arviointi (mm. bikva -arviointi, vaikuttavuuden arviointi ja hyvät käytännöt –arviointi) ja verkkopalvelut.

Merkittävä osa työskentelyä perustui hankkeiden itsensä esiin nostamien kokemusten jakamiseen sekä hanketyön kehittämistulosten esittelyyn. Tilanteessa, jossa osa hankkeista oli ollut käynnissä jo useamman vuoden ja uusimmat vasta käynnistyivät, syntyi hyödyllistä oppimista tukevaa synergiaetua eri vaiheessa olevien hankkeiden yhteistyöstä ja keskinäisestä verkostoitumisesta. Kuntahankkeet ovat verkostoituneet laajasti. Järjestöjen ja seurakunnan lisäksi kehittämistyössä on ollut mukana yliopiston, ammattikorkeakoulun, osaamiskeskusten ja muiden vastaavien tahojen edustajia.

Myöhemmin aloittaneet hankkeet hyötyivät selvästi aikaisemmin aloittaneiden työstä. Verkostotyön tuloksena kuntiin syntyi erityistä *perhekeskustoiminnan resurssiosaamista ja osajia*. Perhelähtöisiä työkäytäntöjä kuten perhevalmennusta tai vertaistoimintaa ja perhekeskuksen muita toimintamalleja pisimmälle kehittäneet hankkeet toimivat mentoreina ja vertaistukijoina. Muun muassa neuvolalähtöisesti perhekeskustoimintaa kehittäneet kuntahankkeet muodostivat itseohjautuvan neuvolaverkoston, joka kokoontui säännöllisesti.

4.3. Valtakunnalliset seminaarit, yhteistyöfoorumit ja pohjoismainen yhteistyö

Valtakunnalliset teemaseminaarit olivat verkostokokouksia laajempia. Niihin ovat osallistuneet hankekuntien perustyöntekijät ja yhteistyökumppanit, mutta niitä pidettiin avoimena myös laajemmalle osallistujajoukolle. Valtakunnallisia perhekeskustoiminnan teemakohtaisia seminaareja olivat:

STMT/aloitusseminaari	27.10.2004
Terve-Sos 2005: Perheiden tarpeet - palvelujärjestelmän toimivuus, jossa mukana vanhempien paneeli.	25.5.2005
Terve-Kunta -päivät 2006: Hyvinvointia perhekeskuksesta.	25.1.2006
Kumppanuutta ja yhteisöllisyyttä -seminaari ¹³	23.-24.11.2006
Parisuhdetyön neuvottelupäivät ¹⁴	
- Parisuhteen tukeminen osana vanhemmuuden tukemista	4.-5.5.2006 ja
- Parisuhde ja vanhemmuus kytköksissä -seminaari	10.-11.5. 2007
Perhetyö perheiden elämässä -seminaari ¹⁵	12.-13.6.2007
STM/päätösseminaari (tulossa)	26.-27.2.2008

Parisuhdetyön neuvottelupäivistä päävastuun ovat kantaneet Kirkkohallitus ja alan järjestöt. Yhteisenä tavoitteena on, että neuvottelupäivistä tulee vuosittainen käytäntö. Vuoden 2008 neuvottelupäivien suunnittelu on jo käynnistetty.

Yhteistyöfoorumit

¹³ Seminaari järjestettiin yhteistyössä sosiaalialan kehittämishankkeisiin kuuluvan Varhaiskasvatussuunnitelmien kehittämishankkeen kanssa.

¹⁴ Seminaari järjestettiin yhteistyössä Kirkkohallituksen perheasioiden, Katajan, Väestöliiton, MLL:n, LSKL:n, Ensi- ja turvakotien liiton kanssa ja Suomen Kuntaliiton kanssa.

¹⁵ Seminaari järjestettiin yhteistyössä sosiaalialan kehittämishankkeeseen kuuluvan Lastensuojelun kehittämissuunnitelman sekä lastensuojelun asiakastietojärjestelmää kehittäneen Sosiaalialan tietoteknologia hankkeen kanssa.

Verkostokokousten ja valtakunnallisten seminaarien lisäksi järjestettiin yhteistyöfoorumeita, joilla pyrittiin keskusteluun eri tahojen kanssa kuten alan tutkijoiden, ammattikorkeakoulujen, lapsiasiavaltuutetun ja perhetyön tutkijoiden ja kehittäjien kanssa. Yhteistyöfoorumeita olisi tarvittu enemmänkin. Niitä olisi ollut tarpeen järjestää esim. osaamiskeskusten, ammattijärjestöjen sekä kuntien luottamushenkilöiden ja sosiaali- ja terveydenhuollon johdon kanssa.

Pohjoismainen yhteistyö

Hankkeen aikana on osallistuttu hyvin tiiviisti pohjoismaiseen perhekeskusyhteistyöhön ja yhteistyöhön Ruotsin Föreningen för Familjecentraler¹⁶ yhdistyksen kanssa. PERHE -hanketta esiteltiin Pohjoismaisilla Lastensuojelupäivillä Tanskassa elokuussa 2006. Hankeyhteistyötä on tehty lisäksi Folkhälsanin ja ruotsinkielisten kuntahankkeiden kesällä 2006 perustaman Föreningen för Familjeparasollet¹⁷ yhdistyksen kanssa. Suomenruotsalainen Familjeparasollet ja ruotsalainen Familjecentraler -yhdistykset ovat sopineet Pohjoismaisen perhekeskuskonferenssin järjestämisestä Suomessa vuonna 2009.

4.4. Perhekeskuksen verkkosivut

Perhekeskuksen kehittämisen työkaluksi ja verkkofoorumiksi perustettiin sosiaalialan ammatillisille tarkoitettuun Sosiaaliporttiin PERHE -hankkeen verkkosivut vuoden 2005 syksyllä osoitteeseen: <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/PERHE-hanke>.

PERHE -hankkeen verkkosivujen tehtävänä on ollut:

- välittää ajankohtaista tietoa perhekeskushankkeista valtakunnallisesti ja paikallisesti
- koota kansainvälistä ja kansallista perhekeskusmateriaalia ja aineistoja
- välittää tietoa kumppanuustoimijoiden tapahtumista ja koulutuksista
- koota kuntahankkeiden suunnitelmat ja kehittämiskuvaukset valtakunnallisesti
- avata kuntahankkeiden perhelähtöisiä työkäytäntöjä ja toimintamalleja
- tarjota verkkokonsultointipalvelua perhekeskusten kehittämiseksi
- kerätä kuntahankkeiden yhteystiedot ja paikallistoimijat yhteen.

Verkkosivut ovat tarjonneet nopean ja maksuttoman kanavan hankkeiden itsensä kehittämien hyvien käytäntöjen ja toimintamallinen esittelemiseksi ja levittämiseksi. Verkkosivuilla on koottu kunnille, oppilaitoksille, lääninhallituksille, osaamiskeskuksille ja muille tahoille tiivistetty tietopaketti perhekeskuksen työ- ja toimintakäytännöistä ja kehittämisen nykytilanteesta.

Hankkeen verkkosivuilla on myös toiminut *verkkokonsultaatiopalvelu*, jossa ammattilainen on voinut kysyä perhekeskukseen liittyvistä asioista. Erikseen koottu verkkokonsultaatioryhmä ottaa kysymyksen käsiteltäväkseen ja vastaa kysyjälle verkossa viikon sisällä. Kysyjän luvalla kysymys ja konsultointiryhmän kokoama vastaus voidaan julkaista Sosiaaliportin verkkokonsultoinnin sivuilla. Perhekeskuksen konsultointiryhmälle on toistaiseksi tullut niukasti kysymyksiä.

Sosiaaliportin verkkosivuja on hanketyön kuluessa kehitetty PERHE –hankkeen hankesivustoista selkeämmin perhekeskussivuiksi ja kaikkien perhekeskustoiminnan kehittämistä kiin-

¹⁶ www.familjecentraler.se

¹⁷ Ordförare Ulla-Stina Henricson, viceordförare Georg Henrik Wrede, sekreterare Mia Montonen mia.montonen@hel.fi

nostuvien kuntien työväliseksi. Perhekeskustoiminta edellyttää Sosiaaliportin perhekeskussivujen ylläpitämistä ja edelleen kehittämistä sekä perhekeskuksen konsultaatiopalvelun jatkamista.

5. PERHEKESKUKSEN KEHITTÄMINEN

5.1. Perhekeskuksen kehittämisen periaatteet

Perhekeskuksen toiminta on tarkoitettu kaikille lapsille ja lapsiperheille. Toiminnan perustavoitteena on edistää lasten hyvinvointia ja ehkäistä ongelmia ennakoivasti jo ennen niiden syntymistä. Tämän vuoksi PERHE –hankkeessa kehittämistyön keskiössä olivat vanhemmuuden vahvistaminen, perheiden tavanomaisesti käyttämät peruspalvelut sekä toimijoiden kumppanuus.

Hankesuunnitelmassa lapsiperheiden palvelujen kehittämiseksi asetettiin viisi kehittämistyötä yleisesti ohjaavaa periaatetta. Periaatteet rakentuivat lapsi- ja perhepalvelujen kehittämisen haasteisiin kuten huoleen vanhemmuudesta, palvelutarpeen kasvamisesta ja voimavarojen riittävydestä. Lapsi- ja perhepalvelut koettiin pirstaleisina, sektorirajat tiukkoina ja perheiden ongelmat entistä monimutkaisempina, mikä puolestaan näkyi työntekijöiden koemanana osaamisen ja työssä jaksamisen puutteena.

Periaatteet ovat hanketyön edetessä jäsentyneet ja konkretisoituneet, mutta ovat edelleen yhtä keskeisiä. Liikkeelle lähdettäessä kehittämisen periaatteet kiteytyivät hanketyön vaikuttavuutta kuvaaviksi perusolettamuksiksi. Perhekeskuksen toimintakonseptin kehittämistä ohjaavat keskeiset periaatteet ja oletukset ovat seuraavat:

I.

Periaate: *Tavoitteena lasten hyvinvointi.*

Perusoletus: *Vanhemmuuden tukeminen edistää lasten hyvinvointia.*

Perhekeskusten kehittämisen tärkeimmäksi tavoitteeksi määrittyi se, että toiminnan tulee edistää lapsen ja nuoren hyvinvointia. Lapsen ja nuoren hyvinvointi on sidoksissa koko perheen hyvinvointiin, vanhempien parisuhteen toimivuuteen ja vastuulliseen vanhemmuuteen. Lasten hyvinvoinnin edistämisen keinoksi asetettiin vanhemmuuden vahvistaminen ja tukeminen eri toimenpitein.

II.

Periaate: *Kehitetään lasten ja perheiden peruspalveluja ja perustyötä.*

Perusoletus: *Peruspalveluja kehittämällä voidaan vahvistaa vanhemmuutta, koska ne ovat kaikille tarkoitettuja tavallisia palveluja, joissa yhteisenä tavoitteena on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen vanhempien kanssa.*

Perhekeskusten kehittämisessä tavoitteena on tukea vanhemmuutta ja ehkäistä lasten ja perheiden ongelmia ennalta sekä tarjota riittävän varhainen tuki ja apu tarvittaessa. Painopisteeksi nousee tavallisten peruspalvelujen kuten äitiys- ja lastenneuvolan, varhaiskasvatuspalvelujen ja koulun merkitys ja ehkäisevän työn kehittäminen niiden työkäytäntöjä ja toimintatapoja uudistamalla. Tasavertaisen vanhemmuuden tavoite nostaa myös isät ja isyyden tukemisen tärkeäksi. Universaalina, kaikille lapsiperheille tarkoitettuna toimintana perhekeskus

laajentaa ennalta ehkäisevän työn näkökulmaa. Ongelmalähtöisyyden sijaan tarvitaan hyvinvoinnin edistämistä lähtevää ajattelutapaa ja asennetta.

III.

Periaate: *Edistetään vertaistoimintaa ja yhteisöllisyyttä.*

Perusoletus: *Vanhemmat saavat vanhempainryhmistä vertaistukea, jolla on tärkeä merkitys asiantuntijatuon rinnalla.*

Vanhempainryhmä- ja vertaistoiminnan työmallien kehittäminen vanhemmuuden tueksi ja osaksi peruspalveluja on perhekeskuksen kehittämisessä keskeinen tavoite. Vertaistuellalla on asiantuntijoiden antaman tuen ohella oma merkityksensä perheiden hyvinvoinnissa. Vertaisryhmät mahdollistavat lasten ja vanhempien osallistumista ja omia toimintoja. Vertaistoiminta edistää myös yhteisöllisyyttä ja perheiden kiinnittymistä asuinalueelle. Kiinteät sosiaaliset verkostot synnyttävät ns. sosiaalista pääomaa, jolla on todettu olevan selkeä yhteys ihmisten terveyteen, toimintakykyisyyteen ja hyvinvointiin.

IV.

Periaate: *Luodaan yhteistyö- ja kumppanuuskulttuuria.*

Perusoletus: *Moniammatillisuus/toimijaisuus (moniasiantuntijuus) työtapana lisää ennalta ehkäisevää ja varhaisen tuen osaamista perustuksessa.*

Tavoitteena on yhteistyöhön ja kumppanuuteen perustuvan toimintakulttuurin luominen lapsi- ja perhepalveluihin. Perhekeskuksen toiminta rakentuu vuorovaikutteiseen yhteistyöhön lapsiperheiden palvelujen välillä, eri ammattiryhmien kesken ja perheiden itsensä kanssa sekä kunta-, seurakunta-, järjestö- ja vapaaehtoistoimijoiden keskinäiseen kumppanuuteen. Yhteistyö hyödyttää kaikkia mukana olevia osapuolia ja sen vaikutukset ovat kumuloituvan tiedon, taidon ja osaamisen lisääntymisen ansiosta merkittävät.

V.

Periaate: *Uudistetaan palvelurakenteita.*

Perusoletus: *Kokoamalla voimavarat ja toimimalla yhteistyössä (kumppanuus) voidaan säästää resursseja ja luoda uusia toimintamalleja.*

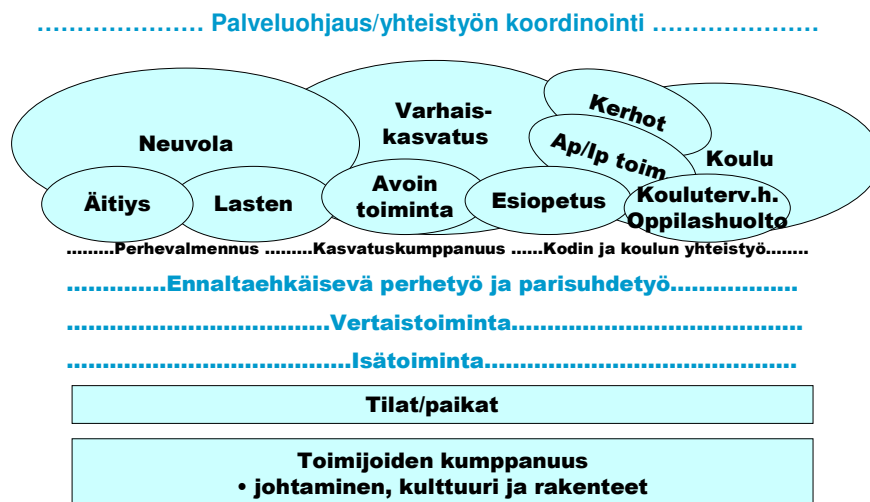
Perhekeskusten kehittämisessä tavoitteena on pysyvien uudistusten aikaan saaminen ja palvelurakenteiden uusiutuminen. Tässä kunnan luottamushenkilöt, ylin ja myös keskijohto ovat avainasemassa. Kumppanuudessa lähtökohtana on, että perhepalvelujen kentällä on monta toimijaa, joilla on sama lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämisen tavoite. Yhteiset voimavarat pitää kuitenkin ensin tunnistaa. Kunnan hyvinvointistrategiat tai lapsi- ja perhepoliittiset ohjelmat tarjoavat omalta osaltaan tähän työvälineitä, mutta konkreettinen toiminta edellyttää monitoimijaista verkostoitumista; yhteen kokoontumista ja asioista sopimista.

5.2. Perhekeskuksen visio

Yhteinen näkemys perhekeskuksesta on tärkeä edellytys kumppanuuteen perustuvan yhteistyön onnistumiselle. Hankkeen alussa valtakunnallinen koordinaatioryhmä laati toiminnan yhteiseksi viitekehikseksi vision perhekeskuksesta (Kuvio 2). Visio on täsmentynyt ja kehitetty hankkeen aikana vuorovaikutteisen yhteistyön ja hankeprosessin tuloksena.

Kuvio 2: Visio perhekeskuksesta

Voimavarat: Kunnan/seutukunnan perus- ja erityispalvelut, seurakunnat, järjestöt, perheet, vapaaehtoistoimijat ja muut lapsi- ja perhepalvelujen paikalliset toimijat.

Visio on toiminut yleisenä perhekeskustoiminnan kehittämisen viitekehyksenä ja se ohjasi yhteistä ajattelua. Samalla se aktivoi kuntien omaa kehittämistyötä ja konkretisoi toiminnan prosessinomaista etenemistä. Vision pohjalta perhekeskus määriteltiin hankkeen alussa kumppanuuteen perustuvaksi toimintamalliksi, joka kokoaa perheiden palvelut toimijaverkostoksi. Keskeisenä tavoitteena oli edistää lasten hyvinvointia tukemalla vanhemmuutta ja vahvistamalla ennalta ehkäiseviä työkäytäntöjä ja toimintarakenteita.

Määritelmä pohjasi pitkälti muissa pohjoismaissa (Ruotsi, Norja) luotuun näkemykseen perhekeskustoiminnan keskeisistä kriteereistä. Yhteistä pohjoismaisessa perhekeskustoiminnassa on yhteistyön uudelleen organisoiminen yhteiskunnan lapsiperheille tarjoamissa peruspalveluissa. Se perustuu näkemykseen kumuloituvasta hyvinvoinnista, joka syntyy kun keskeiset hyvinvointipalvelut toimivat tiiviissä yhteistyössä ja luovat mahdollisuuksia eri alojen ammattilaisten sekä perheiden väliselle vuorovaikutukselle. Kansalaisjärjestöt ja seurakunnat osallistuvat Suomessa perhekeskuksen toimintaan aktiivisemmin kuin muissa pohjoismaissa.

Perhekeskus on perheiden kohtaamista. Palvelutoiminnan kannalta se tarkoittaa uusia tai uusiutuvia työkäytäntöjä, luottamuksellista ja arvostavaa perheiden kohtaamista ja kuulevaa vastaanottoa perheiden tarpeisiin. Perheille mahdollisuus perheiden keskinäiseen kohtaamiseen ja osallistumiseen vertaisryhmien toimintaan on myös tärkeää. Perheiden omaa toimintaa varten tarvitaan asuinalueella oleva tila tai useampia tiloja. Sopivia tiloja löytyy olemassa olevista palveluista, järjestöiltä ja seurakunnilta. Perhekeskuksen käynnistyessä ne otetaan uudella tavalla yhdessä käyttöön.

Perhekeskus on myös työntekijöiden kohtaamista, joka rakentuu perhekeskuksen moniammatilliseksi verkostoksi. Perhekeskuksen moniammatillisen verkoston tavoitteena on lisätä työntekijöiden mahdollisuuksia tunnistaa ja havaita ongelmat varhain, puuttua niihin ja tarjota tuki jo peruspalveluissa sekä ohjata tarvittaessa erityispalveluihin.

Perhekeskuksen moniammatillinen verkosto voi rakentua myös *monitoimijaiseksi kumppanuuteen perustuvaksi yhteistyöksi*, joka yhdistää ammattilaisten ja muiden toimijoiden asiantuntijuutta ja osaamista. Perhekeskustyössä eri tahojen ja toimijoiden tilat ja palvelut toimivat yhteistyön areenoina sekä perheiden ja toiminnassa mukana olevien kohtaamispaikkoina. Perhekeskus voi myös olla uusi eri palvelut saman katon alle kokoava tila.

5.3. Perhekeskuksen toimintakonsepti

Hankkeen valtakunnallinen kumppanuuden koordinaatioryhmä määritteli perhekeskuksen toimintakonseptin seuraavasti:

- Perhekeskus on *paikallisesti kehittyvä* toimintamalli.
- Sen *palvelurakenne muodostuu* äitiys- ja lastenneuvolan, varhaiskasvatuksen, koulutuksen sekä varhaisen tuen ja perhetyön paikallisista palveluista.
- Perhekeskuksen *perhelähtöiset työkäytännöt* edistävät lasten hyvinvointia, antavat tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja ovat ongelmia ennalta ehkäiseviä.
- Perhekeskukseen *kuuluu perheiden kohtaamispaikkana* toimiva tila asuinalueella.
- Perhekeskuksen *toimintatapana on yhteistyö* perheiden, järjestöjen, seurakunnan, vapaaehtoisten ja muiden toimijoiden kanssa.
- Perhekeskuksen *palveluohjaus varmistaa* tarvittavien erityispalvelujen saannin.
- Perhekeskus on *osa kunnan lapsi- ja perhepalvelujen* organisaatiota.

Toimintakonseptin määrittelyllä haluttiin edistää perhekeskusten rakentumista. Se korostaa perhekeskuksen kehittämistä paikallisten tarpeiden ja olosuhteiden mukaisena. Perhekeskuksen toimintakonseptin määritelmä kytkee perhekeskustoiminnan kehittämisen kiinteästi myös menossa olevaan kunta- ja palvelurakennemuutokseen ja sen tavoitteisiin. Palvelurakennemuutoksessa perhekeskustoiminta kiinnittyy lähipalvelujen kehittämiseen sekä palveluohjauksen ja palveluketjujen toimivuuteen.

5.4. Perhekeskus kuntahankkeissa

Kuntahankkeiden määritelmät kuvaavat hankkeissa kehitettävää perhekeskustoimintaa. Niissä perhekeskus näyttäytyy toimintakulttuurin muutokseen liittyvänä ajattelumallina, ennalta ehkäisevää toimintaa korostavana toimintamallina sekä myös uudenaikaisena perheille tarjottavana palveluna.

Kuntahankkeiden perhekeskusta kuvaavat määritelmät ovat hyvin samansuuntaisia perhekeskuksen toimintakonseptin kanssa. Perhekeskuksen palvelurakenne (15 mainintaa), perhelähtöiset työkäytännöt (12 mainintaa), yhteistyö toimintatapana (10 mainintaa) ja perheiden kohtaamispaikka (7 mainintaa) ovat kuntien määritelmien keskeisimmät sisällöt.

Oheisena muutama tiivistetty esimerkki kuntahankkeiden määritelmistä:

Perhekeskus on toimintatapa, jossa peruspalvelut muodostavat asiakkaan kannalta kokonaisuuden. (Espoon Perhekeskus kumppanina -hanke).

Familjecenter är ett nätverk mellan olika sektorer och organisationer och ett fysiskt utrymme där anställda från olika sektorer, frivilliga och familjer kan mötas. (Etablering av svenskspråkigt familjecenter i Helsingfors).

Perhekeskus on odottavien vanhempien ja lapsiperheiden sekä lasten kohtausta paikka. Perhekeskus vahvistaa lasten ja vanhempien tukiverkosta. Perhekeskus tarjoaa mahdollisuuden varhaiseen moniammatilliseen tukeen. (Västra Nylands familjecenter).

Perhekeskusmallissa keskeistä on perheiden osallisuus, ennalta ehkäisy, varhainen tuki sekä moniammatillinen ja –monitoimijainen yhteistyö. (Jyväskylä seudun Perhe –hanke).

Verkostoituneet lapsi- ja perhepalvelut. (Torniolaakson Perhe –hanke).

Perhekeskus on toimintamalli. (Tunturi-Lapin perhepalveluhanke).

Perhekeskuksen toimintamalli muodostuu yhteisestä ajattelutavasta, yhteistyöverkostosta ja fyysisestä paikasta, jossa perustana on matalan kynnyksen palvelut ja perheiden verkottuminen. (Salon seudun lapsiperheiden palveluverkosto ja perhekeskustyö).

Perhekeskus voidaan toteuttaa käytännössä eri tavoin. Ominaista perhekeskukselle on kumppanuusmalli, joka rakentuu paikallisista lähtökohdista ja perheiden osallistumisesta. (Lahden Perhe –hanke).

6. PERHEKESKUS MONITOIMIJAISENA KUMPPANUUTENA

6.1. Kumppanuus

Pelkistetysti kumppanuudessa on kyse yhteisestä vastuunotosta ja tähän luoduista yhteisistä toimintaedellytyksistä. PERHE –hankkeessa kumppanuus määritettiin itsenäisten toimijoiden yhteistyöksi. Keskeistä kumppanuudessa on yhteinen näkemys siitä mihin pyritään, yhdessä asetettu tavoite, sopiminen, yhteistyö ja keskinäinen luottamus.

Perhekeskustyössä kumppanuutta voidaan hahmottaa monella tavalla. Kumppanuus voidaan nähdä *yhteisten voimavarojen kokoamisena* ja toiminnan koordinoimisena. Tämä edellyttää verkostoivia yhteistyörakenteita. Verkostotyö kuvaa ehkä enemmän yhteistyön toimintatapaa ja rakennetta, kun taas moniammatillisuus ja monitoimijaisuus määrittävät toimintaan osallisia. Kumppanuuden käsitteellä pyrittiin koostamaan lapsi- ja perhepalvelujen kokonaisuutta ja yhteen sovittamaan eri toimijoiden tekemää työtä ja osaamista. Käsitteellä haluttiin myös voimistaa kansalaisyhteiskunnan merkitystä hyvinvoinnin edistämiseksi.

Kumppanuus on myös *yhteistyösuhde*. Yhteistyösuhde voi olla toimiva vain silloin kun siitä on sovittu. Sopimus voi olla suullinen tai kirjallinen, mutta yhtä hyvin se voi perustua myös yhteistyön rakenteellisiin ratkaisuihin. Kumppanuuden yhteistyösuhde muodostuu paitsi mukana olevien organisaatioiden, palvelujen ja toimijoiden välille niin aina myös yksilöiden välille. Tämä edellyttää toimintakulttuurin muutosta ja uudenlaista, vuorovaikutteiseen yhteistyöhön pohjaavaa ajattelutapaa ja ammatillista orientaatiota.

Ammatillisena työorientaationa kumppanuuden voidaan nähdä muotoutuvan perhelähtöisyydestä ja moniasiantuntijuudesta. Eri sektoreiden ja ammattiryhmien yhteistyöstä ja yhteistyörakenteista puhuttaessa käsitteet moniammatillisuus, monitoimijaisuus ja verkostotyö ovat yleisessä käytössä. Kumppanuus saa aikaan moniasiantuntijuutta, jossa eri ammattiryhmien ammatillisuus ja osaaminen sekä muiden toimijoiden osaaminen luo yhteistä asiantuntijuutta.

Kumppanuus *yhteisöllisyyden rakentamisena* korostaa perheiden osallisuutta toimintaan, sen toteuttamiseen ja kehittämiseen. Perheiden osallisuutta korostava näkökulma korostaa myös perheen omaa asiantuntijuutta itseään koskevissa asioissa.

6.2. Kumppanuuden toteutuminen kuntahankkeissa

Periaate: Luodaan yhteistyö- ja kumppanuuskulttuuria.

Perusoletus: Moniammatillisuus/toimijaisuus (moniasiantuntijuus) työtapana lisää ennalta ehkäisevää ja varhaisen tuen osaamista perustyössä.

Periaate: Uudistetaan palvelurakenteita.

Perusoletus: Kokoamalla voimavarat ja toimimalla yhteistyössä (kumppanuus) voidaan säästää resursseja ja luoda uusia toimintamalleja.

Kaikissa kuntahankkeissa keskeiset lapsi- ja perhepalvelut ovat olleet kehittämässä perhekeskustoimintaa. Keskeisin toimija on ollut äitiys- ja lastenneuvola, mutta tavoite toimintatavan viemisestä jatkumona neuvolasta päivähoitoon ja kouluun on selvästi aluillaan. Ennalta ehkäisevä tavoite näkyy siinä, että perhetyö, sosiaalitoimi, lastensuojelu ja myös perheneuvola ovat kuntahankkeissa usein aktiivisia toimijoita. Koulu osallistui kehittämiseen kasvatuskumppanuuden (viisi hanketta), koulun perhetyön (kolme hanketta) ja kodin ja koulun yhteistyön (kolme hanketta) teemoilla.

Taulukko 1. Perhekeskuksen kehittämiseen konkreettisesti osallistuneet palvelut kuntahankkeissa

Palvelu	Aktiivisesti	Silloin tällöin	Eivät osallistuneet
Äitiys- ja lastenneuvola	16		
Perhetyö	15	1	
Sosiaalitoimi	13	3	
Lastensuojelu	10	6	
Päivähoito	10	5	1
Perheneuvola	9	5	2
Koulu	3	9	4

Kuntahankkeet ovat kaikki kumppanuushankkeita, ja niissä on yleensä ollut mukana sosiaali- ja terveystoimen lisäksi myös opetustoimi sekä järjestö- ja seurakunnan toimijoita. Kumppanuus toteutui ennen kaikkea hankkeen laaja-alaisena organisoitumisena ja perhekeskuksen toimintamallin yhteisenä ideoimisena, mutta myös perhekeskuksen toimintojen konkreettisenä yhteistyönä. Kaikissa kunnissa kumppanuudelle ei ole syntynyt rakenteita hankkeelle asetetuista ehdoista huolimatta, eivätkä laajat verkostot ole automaattisesti taanneet yhteistä toimintaa käytännön tasolla. Hankekoordinaattorit korostivat monitoimijaisen hankeyhteistyön merkitystä hankkeiden onnistumisessa ja tulosten saavuttamisessa.

Taulukko 2. Monitoimijaisen kumppanuuden ja yhteistyön toteutuminen kuntahankkeissa.

Monitoimijainen kumppanuus on toteutunut hyvin tai melko hyvin/hankkeiden lkm	Monitoimijainen kumppanuus on toteutunut kohtalaisesti tai heikosti/hankkeiden lkm
Sosiaali- ja terveystoimen yhteistyö 16	Terveys- ja opetustoimen 11
Moniammatillinen yhteistyö 15	Sosiaali- ja opetustoimen kesken 9
Kunnan, järjestöjen ja seurakunnan kesken 13	Sosiaali-, terveys- ja opetustoimen 5
Johdon/esimiesten yhteistyö 11	Johdon/esimiesten yhteistyö 5
Yhteiset arviointitilaisuudet 11	Yhteiset arviointitilaisuudet 5
Sosiaali-, terveys- ja opetustoimen 9	Kunnan, järjestöjen ja seurakunnan kesken 3
Sosiaali- ja opetustoimen kesken 6	Moniammatillinen yhteistyö 1
Terveys- ja opetustoimen 4	

Parhaiten hankkeen aikana oli rakentunut sosiaalitoimen ja terveystoimen yhteistyö. Se on toteutunut kaikissa kuntahankkeissa hyvin tai melko hyvin. Toiseksi parhaiten oli käynnistynyt eri ammattiryhmien sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö. Edellisen kanssa jokseenkin yhtä hyvän palautteen sai kunnan, järjestöjen ja seurakunnan kumppanuusyhteistyö. Myös yhteistyöhön peruspalvelujen johdon ja esimiesten kanssa oltiin tyytyväisiä. Yhteistyö oli koettu hyväksi, mutta parantamisen varaakin näyttäisi olevan. Erityisesti lähesmiesten toivottiin olevan kehittämistyössä nykyistä enemmän mukana. Perhekeskustöiminnan konkreettinen kehittäminen opetustoimen kanssa on alkamassa. Näin myös yhteistyösuhteita monin paikoin vasta luodaan.

Järjestöt ja seurakunnat kuntien kumppaneina

Järjestöt ja seurakunnat ovat olleet aktiivisia toimijoita perhekeskustöiminnan kehittämisessä. Järjestöt ja seurakunta ovat osallistuneet mm. neuvolan perhevalmennuksen, päivähoiton sekä kodin ja koulun kasvatuskumppanuuden, ennalta ehkäisevän perhetyön ja parisuhdetyön, vanhempien vertaistoiminnan sekä isätoiminnan ja perheiden kohtaamispaikan toimintaan ja toteuttamiseen.

Järjestöjen painopiste oli selvästi lasten ja perheiden kohtaamispaikan toiminnassa. Seurakunnan toiminnassa painottui neuvolan perhevalmennukseen osallistuminen ja ennalta ehkäisevä parisuhdetyö.

Perheet kumppaneina ja vapaaehtoistoimijoina

Perheet ovat osallistuneet aktiivisesti toiminnan suunnitteluun ja toimintaan lähes kaikissa hankkeissa. Useassa kuntahankkeessa oli myös selvitetty perheiden palvelutarpeita (Salo, Jyväskylä), näkemyksiä palvelujen toimivuudesta ja kehittämistarpeista (bikva –arvioinnit; Keski-Karjalan Perhetyö, Heinolan Proomu, Ylivieskan Pessi) tai mahdollisuuksia vapaaehtoiseen osallistumiseen (Jyväskylä).

Vapaaehtoistoimijat ovat olleet melko aktiivisesti mukana toiminnan kehittämisessä yhdessätoista kuntahankkeessa. Vapaaehtoistoimijoita oli mukana perhevalmennuksessa, vertaistöiminnassa, isätoiminnassa ja perheiden kohtaamispaikoissa. Vapaaehtoistoimijat osallistuivat yleisimmin vanhempien vertaistöimintaan ja isätoimintaan.

Kumppanuudesta sopiminen

Kuntahankkeissa kumppanuus näyttäisi ennen kaikkea tarkoittavan kunnan, järjestöjen ja seurakuntien monitoimijaista yhteistyötä. Hankkeen myötä järjestöt ja seurakunnat ovat tulleet näkyviksi yhteistyökumppaneiksi. Kumppanuudessa korostetaan tasa-arvoisuutta, luottamusta, yhteistä näkemystä ja kieltä sekä kunkin asiantuntijuutta omassa tehtävässään.

Hankkeista kymmenellä oli erilaisia kirjallisia sopimuksia. Niitä on tehty sekä järjestöjen että seurakuntien kanssa. Kirjallisia järjestöjen tai seurakuntien kanssa tehtyjä kumppanuussopimuksia on Espoossa, Lahdessa sekä seutuhankkeista Jyväskylän, Torniolaakson ja Järviseedun hankkeissa. Sopimus on valmisteilla myös Helsingin ruotsinkielisessä hankkeessa. Kunnan monitoimijaisiin yhteistyörakenteisiin liittyviä kirjallisia sopimuksia on Tampereella sekä Kainuun ja Salon seudullisissa hankkeissa. Seutuhankkeissa kirjallisia sopimuksia on solmittu myös hankekuntien kesken.

Kirjallisten sopimusten ohella suullinen sopiminen on yhtä tavallista. Yhdeksässä kuntahankkeessa on tehty suullisia sopimuksia yhteistyökumppaneidensa kanssa. Suullisia sopimuksia on tehty järjestö- ja seurakuntayhteistyöstä sekä muusta monitoimijaisesta yhteistyöstä sovittaessa.

Hanketoimijoiden kokemuksia kumppanuudesta:

Kumppanuus parhaimmillaan palvelee eri toimijoiden perustehtävää ja tuo siihen uusia mahdollisuuksia.

Kumppanuus syntyy konkreettisen yhteistyön kautta. Yhteistyön kautta selkiintyvät parhaiten myös eri toimijatahojen roolit kumppanuuden toteuttamisessa.

On tärkeää, että kumppanuuteen liittyvät asiat kirjataan kaikkien osallistujien toimintasuunnitelmiin. Kumppanuuden käytännöt on tietoisesti määriteltävä, ne eivät synny itsestään.

Koska kumppanuus sitoo eri alojen toimijoita uuteen yhteistyöhön, on huolehdittava siitä, että tieto eri toimijoiden välillä kulkee, ja että tiedotuksesta sovitaan yhteisesti.

Organisaatioilla on erilaiset toimintakulttuurit. Järjestöillä ja seurakunnilla on usein hyvin erilaiset toiminnan aikataulut kuin kuntatoimijoilla, mikä tuo haasteita yhteisten tapaamisten ja tapahtumien ajoittamiselle.

Toimiva tiedotus ja riittävän pitkäjänteiset aikataulusuunnitelmat helpottavat toimijoiden yhteistyötä.

Yhteistyön tekeminen koordinoitusti on ollut hyödyllistä.

7. PERHEKESKUS PERHELÄHTÖISINÄ TYÖKÄYTÄNTÖINÄ

Periaate: Tavoitteena lasten hyvinvointi.

Perusoleetus: Vanhemmuuden tukeminen edistää lasten hyvinvointia.

Periaate: Kehitetään lasten ja perheiden peruspalveluja ja perustyötä.

Perusoleetus: Peruspalveluja kehittämällä voidaan vahvistaa vanhemmuutta, koska ne ovat kaikille tarkoitettuja tavallisia palveluja, joissa yhteisenä tavoitteena on lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin tukeminen vanhempien kanssa.

Periaate: Edistetään vertaistoimintaa ja yhteisöllisyyttä.

Perusoleetus: Vanhemmat saavat vanhempainryhmistä vertaistukea, jolla on tärkeä merkitys asiantuntijatuella rinnalla.

Perhelähtöinen työtapa laajentaa ammattilaisten työn ja osaamisen vuorovaikutteiseksi lasten ja vanhempien kanssa toiminnaksi. Perhelähtöisyys lisää myös ammatilliset rajat ylittävää yhteistyötä ja yhdessä tekemisen tarvetta muiden toimijoiden kanssa. Perhelähtöisessä työssä korostuu lapsen näkeminen osana perhettä ja kasvatuskumppanuuden näkökulma.

Perhelähtöisten työkäytäntöjen kehittäminen on ollut kaikissa kuntahankkeissa keskeisenä tavoitteena. Kunnissa vanhemmuuden tukemista peruspalveluissa oli edistetty uusien perhelähtöisten työkäytäntöjen ja toimintamallien käyttöön ottoa kautta.

7.1. Perhevalmennus

Monissa kunnissa perhekeskustoiminnan kehittämisessä oli lähdetty liikkeelle perhevalmennuksen uudistamisesta vanhempien pienryhmissä tapahtuvaksi moniammatilliseksi valmennukseksi, jossa vanhempainryhmien tapaamisia on sekä ennen lapsen syntymää että sen jälkeen. Ryhmämuotoinen perhevalmennus oli kuntahankkeissa kehitetty perhelähtöisistä työmuodoista kaikkein vakiintuneimmaksi malliksi. Painopiste on ollut erityisesti esikoistaan odottavien perheissä. Perhevalmennuksen runko-ohjelman käsikirjat¹⁸ on tuotettu mm. Espoon Perhekeskus kumppanina ja Helsingin Lapaset –hankkeissa.

Taulukko 3. Neuvolatoiminnan työkäytännöt ja toimintamallit.

Neuvolan työkäytännöt/mallit	Kuntahankkeiden lkm
Ryhmämuotoinen perhevalmennus E ja J	11
Muut neuvolan kehittämistoimenpiteet <ul style="list-style-type: none"> • Työmenetelmät • Perhetyö, kotipalvelu, isätyö • Synnytyksen jälkeiset tapaamiskerrat 	5
Yhdistetty äitiys- ja lastenneuvolatyö	5
Hyvinvointineuvolamalli	5
Ryhmämuotoinen perhevalmennus E	2

Ryhmämuotoista perhevalmennusta ennen (E) ja jälkeen (J) lapsen syntymän oli kehitetty yhdessätoista hankkeessa. Niissä se oli loppuarvioinnin mukaan joko vakiintunutta tai vakiintumassa. Ryhmämuotoinen perhevalmennus oli käytössä Espoon, Helsingin, Helsingin ruotsinkielisessä ja Lahden hankkeessa sekä seudullisista hankkeista Heinolan, Jyväskylän, Kainuun, Ylivieskan Pessin, Torniolaakson, Tunturi-Lapin ja Västra Nylandin hankkeissa. Hyvinvointineuvolan toimintamallia ovat edistäneet Tampereen, Ylivieskan Pessi ja Järvisuodun hankkeet ja yhdistettyä äitiys- ja lastenneuvolan toimintamallia kokeiltiin Tampereen, Lahden, Järvisuodun, Tornionlaakson ja Västra Nylandin hankkeissa.

Kuntien hanketoimijoiden kokemuksia:

Hyvinvointineuvola on tavallinen äitiys- ja lastenneuvola. Määräaikaistarkastusten lisäksi entistä suunnitelmallisemmin kiinnitetään huomiota asiakasperheen psykososiaaliseen hyvinvointiin.

¹⁸ Valmennusohjelmista on kuvaukset Sosiaaliportissa PERHE -hankkeen verkkosivuilla.

Moniammatillinen yhteistyö neuvolassa on tarpeen ennaltaehkäisevässä työssä ja varhaisessa auttamisessa. Hyvinvointineuvolassa te vastuu jakautuu neuvolan moniammatilliselle tiimille

Varsin pienellä moniammatillisella panostuksella on pystytty vaikuttamaan myönteisesti vanhempien masennusoireisiin, lapsen ja vanhempien vuorovaikutukseen ja pariskunnan ristiriitojen säätelytapoihin.

Perhevalmennus on vanhemmuuden vahvistamista ja arjen tukemista sekä lapsiperheiden sisäisen ja keskinäisen vuorovaikutuksen edistämistä.

Perhekohtaisten käyntien lisäksi neuvola voi mahdollistaa samassa elämäntilanteessa olevien perheiden tapaamisen erilaisissa vertaisryhmissä.

Neuvola on koko perhettä, myös isiä varten. Perhevalmennuksessa isien osallisuutta ja isyyden vahvistumista edistetään.

Vanhempien mielestä perhevalmennuksessa hyvää olivat keskustelut ja kokemusten jakaminen muiden odottajien kanssa.

7.2. Ennalta ehkäisevä parisuhdetyö

Lapsen hyvinvoinnin kannalta vanhemmuus ja vanhempien parisuhteen toimivuus ovat tärkeitä asioita. Tämän vuoksi pyrittiin eri tavoin vahvistamaan ennalta ehkäisevän parisuhdetyön mukaan ottamista vanhemmuuden tuen työkäytäntöihin. Kuntahankkeissa ennalta ehkäisevään parisuhdetyöhön oli selvästi panostettu hankkeen aikana. Parisuhdetyö oli vakiintumassa viidessä kuntahankkeessa, jotka ovat Espoon, Helsingin Lapaset, Salon seudun, Tunturi-Lapin ja Keski-Karjalan hankkeet. Kokeiluvaiheessa ennalta ehkäisevä parisuhdetyö oli yhteensä kymmenessä kuntahankkeessa ja vain yhdessä ei laisinkaan mukana.

Taulukko 4. Ennalta ehkäisevän parisuhdetyön työkäytännöt.

Ennalta ehkäisevän parisuhdetyön työkäytännöt/mallit	Kuntahankkeiden lkm
Neuvolan perhevalmennuksen osana	13
Ennalta ehkäisevän perhetyön osana	10
Yhteistyö srk:n kanssa	8
Yhteistyönä järjestön kanssa	8
Muulla tavoin <ul style="list-style-type: none">• Parisuhdetapahtumat, verstaat• Kurssit pareille ja työntekijöille• Seudullisuus; perhetyön kokonaisuudessa – esite• Synnytysairaalan kanssa	4
Päivähoidon työn osana	2

Ennalta ehkäisevää parisuhdetyötä oli kehitetty yleisimmin osana neuvolan perhevalmennusta. Jokseenkin yhtä yleistä oli sen sisältyminen ennalta ehkäisevään perhetyöhön. Varhaisen vaiheen parisuhdetyö on alue, jossa monitoimijainen kumppanuus oli toteutunut laajasti. Ennalta ehkäisevässä parisuhdetyössä sekä seurakunta että järjestöt (Väestöliitto, MLL) olivat aktiivisesti mukana yhteistyökumppaneina puolesta kuntahankkeista.

7.3. Ennalta ehkäisevä perhetyö

Viime vuosina perhetyö on ollut keskeinen kehittämisen alue, jossa tavoitteena on vanhemmuuden voimavarojen vahvistaminen ja arjen tuki. Hanketyön aikana kunnissa on voimistunut tarve hahmottaa perhetyötä kokonaisuutena; peruspalveluista lastensuojeluun ja ennalta ehkäisevästä korjaavaan työhön. Palveluohjauksen kehittäminen kytkeytyi kuntahankkeissa usein perhetyöhön ja sen moniammatilliseen kehittämiseen. Ennalta ehkäisevä perhetyö on jo vakiintunutta tai vakiintumassa kahdeksassa kuntahankkeessa ja neljässä sitä kokeiltiin. Palveluohjausta kehitettiin kuudessa kuntahankkeessa, vakiintumassa sen koettiin olevan seitsemässä ja vakiintunutta kahdessa hankkeessa.

Taulukko 5. Ennalta ehkäisevän perhetyön työkäytännöt.

Ennalta ehkäisevän perhetyön työkäytännöt/mallit	Kuntahankkeiden lkm
Neuvolan perhetyö	12
Lastensuojelun perhetyö	9
Päivähoidon perhetyö	6
Seudullinen perhetyö	6
Muulla tavoin <ul style="list-style-type: none"> • Perhetyön ryhmät • Perhetyön kokonaisuus peruspalveluissa 	2
Koulun perhetyö	2

Ennalta ehkäisevää perhetyötä kehittämissä kuntahankkeissa perhetyön kehittäminen tapahtui yleisesti laajalla rintamalla; neuvolan, päivähoiton ja lastensuojelun piirissä. Perhetyön seudullinen kehittäminen oli myös varsin yleistä. Kaikkiaan kymmenestä seutuhankkeesta sitä kehitettiin kuudessa. Ennalta ehkäisevää perhetyötä toteutettiin yleisimmin neuvolan perhetyönä ja melko yleisesti myös lastensuojelun perhetyönä. Ennalta ehkäisevä perhetyö ei sisällynyt Helsingin Lapaset -hankkeeseen, Kotkan hankkeeseen ja Salon seudun hankkeeseen.

Perhetyöhön etsittiin erilaisia rakenteellisia ratkaisuja kuten muun muassa perhetyön, palveluohjauksen ja työntekijän sijoituspaikkaan liittyviä ratkaisuja. Moniammatillisella koulutuksella kehitettiin osaamista ja työn sisältöä sekä perhetyön ryhmätoiminnan malleja.

7.4. Kasvatuskumppanuus

Kasvatuskumppanuutta kehitettiin kaikkiaan 12 hankkeessa. Niistä kuudessa sitä toteutettiin myös seurakunnan tai järjestöjen yhteistyönä. Kasvatuskumppanuuden kehittäminen on merkinnyt vanhempien osallisuuden vahvistamista palveluissa.

Kehittämisen painopiste oli varhaiskasvatuspalveluissa, joissa se on vakiintumassa kuudessa ja kokeiluvaiheessa kolmessa kuntahankkeessa. Kodin ja koulun kasvatuskumppanuutta kehittivät Jyväskylän, Heinolan, Torniolaakson, Ylivieskan Pessi ja Kainuun seutuhankkeet. Kasvatuskumppanuutta toteutettiin lisäksi neuvolan ja päivähoiton yhteistyössä (Espoo), neuvolan perhetyössä (Järvisetu, Tunturi-Lappi) sekä moniammatillisena kasvatuskumppanuuskoulutuksena terveydenhuollon, sosiaalitoimen ja päivähoiton työntekijöille (Helsingin Lapaset).

7.5. Vanhempien vertaisryhmätoiminta

Vertaistuen merkitys vanhemmuudessa on ymmärretty peruspalveluissa entistä paremmin. Vanhemmat myös itse nostavat sen hyvin usein merkittäväksi asiaksi ja kokemukseksi vanhemmuudessaan. Perhekeskuksen perheiden kohtaamispaikkana toimiva tila asuinalueella luo mahdollisuuksia sosiaalisten verkostojen rakentamiseen, vertaistukeen ja osallisuuteen. Se tarjoaa myös ammatillista tukea tarvittaessa ja tietoa alueen palveluista.

Toiminnan kehittämisessä eräänä keskeisenä tavoitteena on ollut tukea vanhempien yhdessä oloa omien lastensa kanssa ja näin edistää vanhemmuuden taitoja. Keskeistä oli myös lasten, äitien ja isien omaehtoisen toiminnan mahdollistaminen ja yhteisöllinen aktivoiminen.

Vanhempien vertaisryhmät toimintamuotona oli vakiintunutta tai vakiintumassa yhdeksässä kuntahankkeessa ja kuudessa kokeiluvaiheessa. Perhekeskustoiminnalle asetettu tavoite on tältä osin toteutunut hyvin.

Taulukko 6: Vertaisryhmätoiminnan työkäytännöt

Vertaisryhmätoiminnan työkäytännöt/mallit	Kuntahankkeiden lkm
Lapsi-vanhempi ryhmät	12
Kaikille avoin ryhmätoiminta	11
Äitiryhmät	8
Maahanmuuttajien ryhmät	8
Isäryhmät	7
Vanhempien itsensä järjestämät ryhmät	6
Muu vertaisryhmätyö/toiminta <ul style="list-style-type: none">• Perhevalmennusryhmät• Olemassa olevan toiminnan kehittäminen• Kohdennetut vertaisryhmät mm. syrjäytymisvaarassa oleville• Parisuhde-ryhmät, kylämummit, vertaisryhmän ohjaajien vertaisryhmä, lasten ryhmät (tytöille, pojille, alakoululaisille, yläkoululaisille), perhetyön perheryhmät, leirit, retket, opettajien ryhmät• Iltakahvilat, vauvakahvilat	6

Hanketyön aikana vertaistoiminta on ollut monimuotoista. Vertaisryhmätoimintaa on myös jäsennetty kaikille avoimeen, suunnattuun ja kohdennettuun (suljettuun) toimintaan. Kaikille avoimet ryhmät olivat pääsääntöisesti osallistujien omien mieltymystensä mukaisesti itsensä valittavissa olevia lapsi-vanhempi -ryhmiä. Suunnatut ryhmät olivat tavallisesti perustyöhön tai palveluihin liittyviä ryhmiä, jotka on tarkoitettu palveluissa mukana oleville kuten esim. perhevalmennusryhmät. Kohdennetut ryhmät olivat yleisimmin erilaisia perhetyön pienryhmiä tai muita varhaisen tuen tarpeen mukaisia vertaisryhmiä. Ryhmien jäsenyksissä on kuitenkin kuntahankekohtaisia eroja.

Maahanmuuttajaperheiden omia ryhmiä oli kuntahankkeista puolella. Tämän voidaan nähdä ehkäisevän syrjäytymistä ja edistävän kotoutumista. Isäryhmiä oli lähes puolella kuntahankkeista, joka kertoo isien mukaanotosta lasten arkeen. Kaikessa vertaisryhmätoiminnassa oli

tavoitteena tukea omien sosiaalisten verkostojen syntyä ja vahvistaa yhteisöllisyyttä. Vanhempien omaehtoisen toiminnan edistäminen ja erilainen toimintaan aktivointi näkyi vertaisryhmätoiminnan moninaisuudessa.

Hanketoimijoiden kokemuksia Jyväskylän seutuhankkeesta:

Vertaisryhmät perustuvat osallistujien vapaaehtoisuuteen ja vastavuoroisuuteen ja olennaista niissä on osallistujien oma aktiivinen osallistujan rooli. Vertaisryhmissä korostuu kokemuksellinen asiantuntijuus. Ammattiapua ja vertaistukea ei ole syytä tarkastella toistensa kilpailijoina vaan toisiaan täydentävinä tuen muotoina. Vertainen voi olla ystävää, mutta ammattilaisen rooli henkisen tuen antajana on aina erilainen.

Vertaisryhmät eroavat toisistaan toimintansa, tapojensa, tavoitteidensa, kestopensa ja kokoonpanojensa suhteen. Osa ryhmistä on keskustelevia, osa toimivia tai sekä että ryhmiä. Myös ryhmien merkitys osallistujilleen on hyvin moninainen. Siksi on tärkeää, että vertaisryhmiä olisi tarjolla erilaisia alueen vanhempien ja lasten tarpeiden, työntekijöiden ja vapaaehtoistoimijoiden voimavarojen mukaan.

Vertaisryhmiä on käynnistetty sekä vanhempien että ammattilaisten aloitteesta. Jos kyse on uudesta vertaisryhmästä, sen markkinoinnissa voi olla haasteita. Aina ilmoitukset julkisilla ilmoitustauluilla, lehdissä, neuvolan ja päivähoidon seinillä eivät ehkä tavoita. Myöskään ammattilaisten verkostoihin levitetty ilmoitukset tai puskaradio ei aina toimi. Joskus ryhmän tehokaskaan markkinointi ei tuota tulosta. Ryhmään ei saada tarpeeksi ilmoittautuneita, jolloin sitä ei käynnistetä tai käynnistämistä siirretään myöhäisempään ajankohtaan. Hyviä kokemuksia on saatu tiedottamisesta vanhempainiltojen yhteydessä tai henkilökohtaisista kutsuista, jotka on lähetetty kotiin tai annettu vanhemmalle neuvolassa, päivähoidossa tai perhetyössä.

Ryhmän käynnistämässä kumppaneina voivat olla julkisen sektorin toimialat (neuvola, päivähoito, koulu, nuorisotyö, perhetyö, sosiaalityö, psykososiaaliset palvelut, vapaa-aika toimi, vanhustyö), seurakunta, järjestöjen työntekijät ja vapaaehtoistoimijat sekä vanhemmat. Kumppanuuden kautta rakentunut työparityöskentely on mahdollistanut moniammatillisen työskentelyn ja moniasiantuntijuuden toteutumisen sekä rikastuttanut ryhmiä sekä ohjaajien että osallistujien näkökulmasta.

Vertaisryhmän ohjaajalla ei välttämättä tarvita ryhmänohjauskoulutusta vaan riittää, että hän on vertainen ja kiinnostunut vertaisuudesta ja vertaisryhmistä. Toisaalta ryhmänohjauskoulutus kuitenkin lisää sekä ammattilaisen että vapaaehtoistoimijan rohkeutta ja työvälineitä ohjata ryhmiä.

MLL:n käyttövoima on tavallisissa, perheen arkea pyörittävissä vanhemmissa, jotka toimivat vapaaehtoisina vertaisryhmänohjaajina tai perhekahvilan vastuuhenkilöinä. Heidän vertaisnäkökulmansa on tuonut arjen asiantuntijuutta kunnan viranomaisten edustaman ammattiasiantuntijuuden rinnalle. Jokaisessa perheessä on voimavaroja, joiden avulla he voivat kohentaa elämänlaatuaan ja joiden avulla he myös voivat auttaa ja tukea toisia perheitä.

7.6. Isätoiminta

Myös isätoiminnan voidaan arvioida kehittyneen hanketyön aikana, joskin siinä ollaan monin tavoin vielä alussa. Kuntahankkeista Espoossa ja Jyväskylän seutuhankkeessa isätoimintaan oli panostettu perustamalla siihen perhetyöntekijän tai isätoiminnasta vastaavan vakansseja sekä tukemalla isäryhmien vetäjiä. Isätoiminnan kehittäminen on ollut mukana kaikkiaan yhdessätoista kuntahankkeessa. Kuntahankkeista kuudessa toiminta oli kokeiluvaiheessa ja vakiintunutta tai vakiintumassa viidessä.

Hanketoimijoiden kokemuksia Espoosta ja Jyväskylän seutuhankkeesta:

Isätoiminta on miehille tarkoitettua vertaistoimintaa. Toisin kuin naisille, Suomessa ei ole olemassa kulttuurillisia tapoja miesten kokoontua jakamaan kokemuksiaan, samaan ja antamaan vertaistukea.

Monelle miehelle voi tästä syystä isyyteen keskittyminen tuntua oudolta ja kaukaiselta. Miehillä usein on kuitenkin selkeitä mielipiteitä perheen toiminnoista ja ennen kaikkea kysymyksiä, joihin kaivataan vastauksia. Miesten kanssa tehtävän työn yhtenä tärkeänä erityispiirteenä on suoraan puhumisen kulttuuri. Tarvetta mies-miehelle –keskusteluille on olemassa

Isätoimintaan osallistuneiden miesten mielestä toiminnan merkitys on ollut suuri heidän isäksi kasvamiselle. Vertaistuen kautta toisilta miehiltä kuullut kokemukset miehenä ja isänä olemisesta suhteessa lapseen ovat auttaneet heitä itseään vahvistamaan omaa suhdetta lapsiinsa. Vertaistuen saaminen ja antaminen sekä ajan jakaminen oman lapsen kanssa nousivat miesten antaman palautteen mukaan keskeisiksi syiksi osallistua isätoimintaan. Yhteinen tekeminen ja ajan jakaminen oman lapsen kanssa on noussut tämän päivän isille entistä tärkeämmäksi ja luonnollisimmaksi tavaksi jakaa perheen voimavaroja tasaisemmin.

Isäryhmissä keskusteluteemat ovat olleet monenlaisia, muun muassa: vanhemmuuden roolit, kuinka tuen puolisoani, kotityöt ja ajan käyttö oma isä-suhde, minkälainen isä minä haluaisin olla, isän kohdeltu tasavertaisena asiakkaana neuvolassa ja päivähoitossa, isien huomioon ottaminen synnytystapahtuman aikana.

Koska perinteitä isätoiminnalle ei ole, on ryhmien käynnistyminen ja vetäjien löytäminen ollut joskus pulmallista. Isäryhmän ohjaajia tarvitaan lisää. Ohjaajina ovat hankekunnissa toimineet sosiaali- ja terveystoimen miestyöntekijät, joille perhevalmennuksen ohjaus on sisällytetty perustehtävään. Isäryhmän ohjaajina toimivat myös kolmannen sektorin, seurakunnan, a-klinikkasäätiön työntekijöitä sekä ns. maallikkoisia, jotka itse ovat läpikäyneet perhevalmennuksen tai ovat muuten isäryhmien ohjaamisesta kiinnostuneita miehiä. Joskus ohjauksesta on maksettu palkkio.

7.7. Perheiden kohtaamispaikka

Vertaistoiminnan toteutumiseksi tarvitaan paikkoja ja tiloja, joissa perheet, vanhemmat ja myös ammattilaiset voivat kohdata toisiaan. Perheiden kohtaamispaikkaa toimintamuotona kehitettiin yhtä lukuun ottamatta kaikissa kuntahankkeissa. Kotkan Lastentalo -hankkeessa painopisteenä oli moniammatillisen ja monitoimijaisen perhepalveluverkoston aikaan saaminen. Perheiden kohtaamispaikka toimintamuotona oli vakiintunutta tai vakiintumassa yhdeksässä kuntahankkeessa ja kokeiluvaiheessa kolmessa hankkeessa. Tämän lisäksi hankkeen aikana oli kehitetty jo olemassa olevaa perheiden kohtaamispaikaksi luonnehdittua toimintaa tavoitteellisemmaksi ja suunnitelmallisemmaksi.

Taulukko 7: Perheiden kohtaamispaikat

Perheiden kohtaamispaikat perhekeskustelussa	Kuntahankkeiden lkm
Perhekahvila	12
Muu avoin perheiden kohtaamispaikka	8
Asukaspuisto, perhepuisto, leikkipuisto	7
Avoin päiväkot	5
Muu toiminta <ul style="list-style-type: none"> • Neuvolat, olemassa olevat toimipaikat • Vauvakahvilat, iltakahvilat • Perhekerhot • Tapahtumat, retket, leirit, ryhmät 	4

Perheille järjestetyistä kohtaamispaikoista yleisimpiä olivat MLL:n perhekahvilat, muut avoimet kohtaamispaikat mm. perhetupa ja vastaavat, erilainen usein sisätilat sisältävä puistotoiminta sekä avoimet päiväkodit.

Kuntien hanketoimijoiden kokemuksia kohtaamispaikoista ja niiden merkityksestä lapsiperheille:

Perheet kaipaavat helposti saavutettavia ja kaikille avoimia tiloja ja paikkoja, joissa he voivat tavata toisiaan.

Avoimilla kohtaamispaikoilla on monta roolia perheiden arjessa. Ne toimivat paikkoina perheiden omaehtoiselle tapaamiselle ja omien ryhmien toiminnoille ja lasten leikkitoiminnoille.

Kohtaamispaikoilla voivat kokoontua myös ammatillisesti johdetut ryhmät, ja niissä voidaan kuulla asiantuntijoiden esityksiä ja saada tietoa ajankohtaisista asioista.

MLL:n perhekahvilat toimivat myös eräänlaisina verkostopankkeina, joiden kautta vanhemmat saavat tietoa siitä, mistä tarvittaessa saa neuvoja ja apua.

Perheiden kohtaamispaikkoja ovat tarjonneet sekä kunnat, järjestöt että seurakunnat sekä eri toimijat yhdessä.

8. PERHEKESKUS KUNTIEN TOIMINTASTRATEGIOINA JA OSAAMISEN JOHTAMISENA

8.1. Perhekeskus kuntien ja hankekumppaneiden toimintastrategioissa

Viime vuosina lapsi- ja perhepalvelujen kehittämisen eräs merkittävä työväline ovat olleet kuntien lapsipoliittiset ohjelmat. Niiden toimenpiteissä painottuu vanhemmuuden tukeminen eri tavoin. Lapsipoliittinen ohjelma oli myös perhekeskustoiminnan valtakunnallisen kehittämisen eräs keskeinen perusta.

Kehittämistyön kytkeytyminen toimijoiden perusorganisaatioiden tavoitteisiin ja strategioihin on toimintatavan vakiintumisessa tärkeää. Perhekeskustyö oli kirjattu kunnan strategiaan suunnitelmiin puolessa kuntahankkeista. Tällöin se on sisällytetty joko kunnan hyvinvointi-strategiaan tai lapsipoliittiseen ohjelmaan tai molempiin. Tämä lisäksi Espoossa ja Kotkassa sekä seudullisista hankkeista Jyväskylän ja Heinolan Proomu hankkeissa perhekeskustyö oli kirjattu varhaiskasvatussuunnitelmiin. Paikallisseurakuntien toimintastrategioihin perhekeskustyö oli kirjattu Espoon hankkeessa sekä seudullisista hankkeista Jyväskylän, Torniolaakson ja Heinolan Proomu –hankkeissa. Järjestöjen toimintastrategioihin perhekeskustyö oli kirjattu Lahdessa ja Jyväskylän seutuhankkeessa.

Kuntien päättäjien ja johdon sitoutumista perhekeskustoiminnan kehittämiseen kuvaa myös se miten perhekeskustyö on otettu huomioon toimintaan resursoimisena ja työtavan tukemisena. Perhekeskustoimintaa oli tuettu jollakin tavalla kaikissa 16 kuntahankkeessa seuraavasti:

- 13 hankkeessa perhekeskustyö oli otettu huomioon budjetissa,
- 11 hankkeessa toiminnalle oli osoitettu perheiden kohtaamispaikan tilat,
- 9 hankkeessa oli perustettu ennalta ehkäisevän perhetyön vakansseja,
- 5 hankkeessa oli perustettu tai siirretty toimintaa varten muita vakansseja,
- 4 hankkeessa oli perustettu vakansseja toiminnan koordinointiin,
- 4 hankkeessa oli varattu määrärahat vanhempien vertaisryhmätoimintaan, ja

- 3 hankkeessa oli tuettu vapaaehtoisten vertaisryhmäohjaajien koulutusta.

8.2. Kehittämistyön painopisteet kuntahankkeissa

Perhekeskuksen toimintakonseptin kehittämisessä keskeisiä painopisteitä (Liite 3) ovat kuntahankkeissa olleet osaamisen vahvistaminen, asiakas- ja perhelähtöisyyden kehittäminen, ongelmia ennalta ehkäisevät ja varhaisen tuen työkäytännöt sekä resurssien käytön ohjaaminen luomalla lapsi- ja perhepalveluihin toimijoiden kumppanuuteen pohjaavia moniammatillisia yhteistyö-, verkosto- ja palvelurakenteita.

Hankekoordinaattorit arvioivat omien hankkeidensa tavoitteiden toteutuneen hyvin tai melko hyvin. Kuudesta yhden kunnan hankkeesta tavoitteet olivat toteutuneet neljässä koko kunnan alueella ja kahdessa muussa pilotointia laajemmin. Vastaavasti kymmenestä seudullisesta hankkeesta tavoitteet oli saavutettu kuudessa hankkeessa jokaisen kunnan alueella ja muissakin yhtä kuntaa laajemmin.

Hankekoordinaattoreiden mukaan tavoitteiden toteutumista oli edistänyt:

- hankkeen ohjausryhmän dialoginen, kehittämistyötä linjaava ja visioiva työtapa,
- hankkeen moniammatillinen ja –toimijainen organisointi-, koulutus- ja toteutustapa,
- kehittämistä tukevat strategiat, esimiesten ja johdon tuki ja kytkentä perustyöhön, sekä
- seuranta ja arviointi.

Tavoitteiden toteutumista kuntahankkeissa oli vaikeuttanut:

- riittämättömät resurssit perustyössä, jolloin ei ole aikaa kehittämiseen,
- kumppanuushankkeen haasteellisuus, jota ei ole otettu huomioon hankkeen kestossa (kolme vuotta),
- aikataulujen yhtensovittamisen hankaluus monitoimijaisessa osallistumisessa,
- ohjausryhmän ohjauksen puute, ja
- tiedon kulun ongelmat.

Koulutus hanketyön välineenä

Perhekeskustoiminnan ja -ajattelun juurtumista kunnissa on edistetty yhteisellä koulutuksella (Liite 4). Osassa kuntahankkeista koulutus oli selkeä painopiste, mutta kaikissa se on ollut osa prosessia ja uuden oppimista. Koulutusta on järjestetty moniammatillisena ja usein myös monitoimijaisena. Koulutuksen avulla on myös vakiinnutettu kehitettyjä toimintamalleja ja työkäytäntöjä sekä luotu yhteistä käsitystä yhteistyön suunnasta.

Lapaset -hankkeessa pilotoitiin moniammatillinen kasvatuskumppanuuskoulutus 8.3.-10.5.2007. Koulutusryhmään osallistui 12 henkilöä, jotka työskentelivät äitiys- ja lastenneuvolassa, perheneuvolassa, kotipalvelussa, perhetyössä, päiväkodissa tai leikkipuistossa.

Koulutukseen osallistujien arvioinnin mukaan koulutuksesta oli hyötyä työhön yhteisten asiakkaiden kanssa ja moniammatillinen yhteistyö koettiin resurssina asiakasperheen auttamisessa. Osallistujat oppivat tuntemaan toisiaan ihmisinä ja toistensa työtä ammattilaisina. Tieto siitä, mitä toinen ammattilainen voi tehdä, auttoi asiakkaan palveluohjauksessa. Moniammatillinen koulutus viritti työntekijät ajattelemaan asiakaslähtöisesti. Se auttoi ymmärtämään

auttamisprosessin herkkyyttä, asiakkaan kunnioitusta, kuuntelemisen ja kuulluksi tulon tärkeyttä ja luottamuksen rakentumisen vaikeutta. Vaikka koulutus madalsi eri toimijoiden välisen yhteistyön kynnyksiä, ylisektoristen johtamis- ja palvelurakenteiden ei vielä koettu tukevan moniammatillista yhteistyötä.

8.3. Perhekeskushankkeiden johtaminen

Kuntahankkeiden ohjaamisesta on vastannut ohjaus- tai johtoryhmä. Johtaminen on ollut haasteellista, koska tavoitteena on ollut uuden yhteistyökulttuurin luominen ja vakiinnuttaminen. Se on koskenut monien toimijoiden työtä ja olemassa olevien palvelujen organisointia; johtamisellekin on tarvittu uutta roolia. Hankkeiden voimavarana kunnissa ovat olleet koordinaattorit, jotka aktiivisesti ja monipuolisesti ovat edistäneet hankkeen tavoitteita.

Johtoryhmien työssä vahvuuksina ovat olleet muun muassa sitoutuminen paikallisen hankkeen edistämiseen sekä johtoryhmien laaja-alaisuus ja monisektoraalisuus, minkä ansiosta ryhmissä on käyty tarpeellisia ja mielenkiintoisia keskusteluja. Johtoryhmän vaikutusvalta ja säännölliset tapaamiset on niin ikään koettu tärkeiksi.

Kun tavoitteena on perhekeskuksen työkäytäntöjen vieminen perustyöhön ja palvelurakenteiden uudistaminen, on selvää, että sillä miten hyvin kehittämistyö on kyetty kytkemään kunnan perusorganisaatioon, on merkitystä. Kunnan johdolla ja esimiestyöllä on tässä keskeinen vastuu.

9. PERHEKESKUS VARHAISEN TUEN PALVELURAKENTEENA

Perhekeskuksille on selvästi yhteiskunnallinen tilaus. Lapsen hyvinvointi ja vanhemmuuden tukeminen on tunnustettu yhteiseksi haasteeksi kunnissa, seurakunnissa ja järjestöissä. Ennalta ehkäisevän työn merkitys on kasvanut ja sen rakenteistaminen on koettu kunnissa tärkeäksi. Kunta- ja palvelurakennemuutos on lisännyt toiminnan kehittämisen ajankohtaisuutta. PERHE –hanke tuli oikeaan aikaan ja toiminta on käynnistynyt hankkeen laajoista tavoitteista huolimatta joustavasti.

Perhekeskustoiminnan kehittäminen on sisältänyt useita valtakunnallisesti ajankohtaisia kehittämisteemoja. Hankkeen aikana perhekeskusten kehittäminen on kirjattu moniin valtakunnallisiin strategioihin kuten Sosiaali- ja terveystieteiden strategiat 2015¹⁹ ja useisiin muihin lasten ja perheiden palvelujen kehittämistä suuntaaviin asiakirjoihin.

9.1. Perhekeskus hallitusohjelmassa

Perhekeskusten kehittäminen on nyt kirjattu hallitusohjelmaan. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmassa (19.4.2007) todetaan, että *lapsiperheiden palvelut kootaan perhekeskuksiksi*. Palvelujen kokoaminen perhekeskuksiksi liittyy perhekeskustoiminnan kehittämisen kunta- ja palvelurakennemuutukseen. Hallitusohjelma sisältää myös useita muita tavoitteita (mm. uusi yhteisöllisyys, avoimet päiväkodit ja kerhotoiminta, ennalta ehkäisevä työ parisuhde- ja perheneuvonnassa, lapsiperheiden kotipalvelu, perheiden tukeminen ja valinnan mahdollisuuksien parantaminen lisäämällä yhteistyötä julkisen, yksityisen ja kolman-

¹⁹ STM Julkaisuja 2006:14.

nen sektorin välillä), joiden toimeenpanoa voidaan edistää perhekeskustoiminnalla. Hallituksen Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin ja Terveiden edistämisen politiikkaohjelmat antavat nekin haasteita perhekeskusten edelleen kehittämiseksi.

9.2. Uusi lastensuojelulaki

Vuoden 2008 alussa voimaan tuleva lastensuojelulaki velvoittaa kuntia laatimaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi kunnan valtuustossa hyväksyttävän nelivuotissuunnitelman, joka liittyy kuntalain mukaisesti talousarvion laadintaan. Uusi laki velvoittaa kuntia huolehtimaan entistä kokonaisvaltaisemmin ennalta ehkäisevästä työstä ja kehittämään lapsiperheiden palveluja kasvatuksen tukemiseksi. Laki määrittää ehkäisevän lastensuojelun tehtäväksi edistää ja turvata lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tukea vanhemmuutta. Lain mukaan ehkäisevää lastensuojelua on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa ja muussa terveydenhuollossa, päivähoidossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

Perhekeskuksen kehittämisessä painopiste on ollut peruspalvelujen ehkäisevässä työssä ja sitä tukevien lapsi- ja perhepalvelujen yhteistyöverkostojen luomisessa. Perhekeskustoiminnan kehittäminen on jo konkretisoitunut ehkäisevän lastensuojelun tavoitteita monella tapaa.

9.3. Varhaisen tuen palvelurakenne

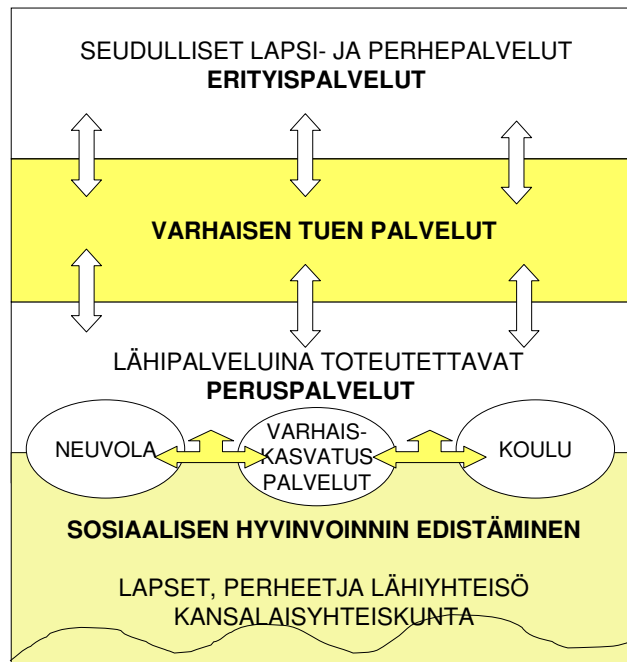
Viime vuosina monissa kunnissa on uudistettu organisaatiota ns. elämänkaarimallin pohjalta. Uudistuksen tavoitteena on ollut asiakaslähtöinen, asiakkaan erilaiset elämänvaiheet ja -tilanteet huomioon ottava palvelurakenne. Tätä menossa olevaa kehitystä osoittaa myös se, että perhekeskustoiminta oli otettu huomioon kunnan hallinto- ja organisaatorakenteissa loppuarvioinnissa mukana olleista kuudestatoista kuntahankkeesta yhteensä kymmenessä. Lapsiperheiden palveluissa on pyritty entistä enemmän painottamaan korjaavan työn sijaan ehkäisevää työtä ja varhaista ongelmiin reagoimista. Ehkäisevä työ on moniammatillista yhteistyötä, joka tarvitsee sovitut rakenteet, yhteistyön koordinoimisen ja uudenlaiset johtamiskäytännöt. Kunnissa on eritavoin kehitetty ennalta ehkäisevää työtä ja ehkäisevän toiminnan rakenteita. Tämä työ on yhdistynyt myös kunta- ja palvelurakennemuutosten tavoitteisiin.

Hanketyön kautta kuntiin on syntynyt varhaisen tuen palveluja lähipalveluina toteutettavien peruspalvelujen ja perustyön tueksi. Kuntien varhaisen tuen palvelut ovat rakentuneet peruspalvelujen ja erityispalvelujen ennalta ehkäisevän toiminnan yhteistyöksi ja sijoittuneet palvelujen välimaastoon. Ne myös uusintavat ehkäisevän toiminnan työkäytäntöjä ja toimintatapoja. Varhaisen tuen palveluja olivat esimerkiksi erilaiset moniammatilliset verkostorakenteet, perhetyö ja sen toimintatavat, palveluohjauksen toteuttaminen tai erityistyöntekijöiden jalkauttaminen. Lasten ja perheiden tuki annetaan mahdollisimman pitkälle peruspalveluissa (Kuvio 3).

Hyvinvoinnin perusta on arjessa; lasten ja perheiden omilla sosiaalisissa verkostoissa ja ympäristöissä. Toimivien palvelujen lisäksi lähiyhteisöillä on merkitystä. Yhteiskunnan sosiaalisen elämän perusrakenteet ovat muuttuneet ja ihmisten luonnolliset verkostot ovat löystyneet, mikä lisää syrjäytymisen riskiä. Perhekeskustyö on luonut kuntiin uusia, sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen perusrakenteita. Hyvinvoinnin edistämiseksi ja syrjäytymisen ehkäise-

misessä keskeistä oli osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistuminen. Lähipalveluina toteutettavien peruspalvelujen yhteistyö asuinalueen järjestöjen, seurakunnan ja vapaaehtoistoimijoiden sekä perheiden itsensä kanssa edisti yhteisöllisyyttä ja sai aikaan uudenlaista toimintakulttuuria. Perheiden kohtaamispaikat ja vertaistoiminnan ryhmät lisäsivät lasten ja vanhempien osallisuutta ja tilaisuuksia omaan toimintaan.

KUVIO 3: Ennalta ehkäisevän työn rakentuminen kunnissa.

Palvelurakenteiden muuttamiseen kytkeytyy aina myös tarve uudistaa työkäytäntöjä ja toiminnan sisältöjä. Perhekeskuksen ajattelutavassa korostuu lasten ja heidän vanhempiensa näkeminen elämänkaaren eri vaiheissa, osana perhettään, lähiyhteisöään ja ympäristöään. Tällä hetkellä perhekeskuksen toimintakonsepti on mallinnettu vanhemmaksi kasvamisen tueksi äitiys- ja lastenneuvolatoiminnassa. Esimerkkejä ovat mm. Espoon perhekeskuksen moniammatillisen perhevalmennuksen²⁰, Helsingin Lapaset -hankkeen monitoimijaisen perhevalmennuksen²¹ ja Tampereen hyvinvointineuvolan²² toimintamallit.

Perhekeskuksen keskeinen tavoite on edistää lapsen hyvinvointia vanhemmuutta tukemalla. Kuntien ja muiden toimijoiden yhteinen asuinalueella sijaitsevana perheiden kohtaamispaikkamalli on pitkälle kehitetty; erityisesti kunnissa joissa on tehty yhteistyötä MLL:n perhekahvilatoiminnan kanssa. Kunnallisia avoimia varhaiskasvatuspalveluja on tarpeen kehittää edelleen kotona olevien vanhempien kasvatuskumppaneiksi ja osaksi suunnitelmallista varhaiskasvatusta. Esimerkkeinä järjestöyhteistyöstä ovat mm. Jyväskylän ja Salon seutuhank-

²⁰ www.espoo.fi/neurolat

²¹ Perhevalmennuksen käsikirja. Lapaset Perheverkosto -hanke. Terveyskeskus & Sosiaalivirasto. Helsingin kaupunki.

²² Hyvinvointineuvola –toimintamalli Tampereella 2007. Hyvinvointipalvelujen kehittämissyksikkö. Julkaisuja 11/2007. Tampereen kaupunki.

keiden toimintamallit²³. Jyväskylän seutuhankkeessa on myös laajasti kehitetty ja mallinnettu perhetyön ja perheryhmien toimintaa.

Lapsen hyvinvointi rakentuu niissä kasvuympäristöissä, joissa hän elää ja toimii. Perheen lisäksi päivähoito, koulu, leikkipuistot ja muut asuinalueen kohtaamispaikat ovat tärkeitä. Vanhempainryhmien ja vertaistuen systemaattinen mallintaminen osaksi kaikkia päivähoidon palveluja ja koulun toimintaa on kunnissa alkamassa (mm. 2007 aloittaneet Espoon Lapsen elämän siirtymävaihe -hanke ja JJR -kuntien Lapsiperä -hanke). Perheen tarpeet muuttuvat lapsen kasvun ja perhetilanteen myötä. Kotona pienen lapsen kanssa olevat vanhemmat kaipaavat kodin lähellä olevia avoimia toimintapaikkoja. Päivähoito- tai kouluikäisen lapsen vanhemmat tarvitsevat toisenlaista tietoa, taitoja ja osaamista tuekseen ja vanhemmuudessa kasvamiseensa. Perhekeskuksen toimintamallien kehittämisessä seuraava vaihe on lapsen ja perheen elämäntapaan liittyvät siirtymävaiheet. Päivähoidon ja koulun vanhempien kanssa tehtävään yhteistyöhön tarvitaan uudenlaisia toimintamalleja vanhempainiltoihin, erilaisia vertaisryhmiä ja vanhempien omaa toimintaa, joka tukee lapsen kasvua ja oppimista ja edistää yhteisöllisyyttä. Yhteisölliset työtävät lisäävät sosiaalista hyvinvointia, aktivoivat osallistumaan ja luovat sosiaalista pääomaa.

Kumppanuus muuttaa paitsi kunnan niin myös seurakunnan ja järjestöjen toimintatapoja. Moniammatillisen työn johtaminen ja monitoimijainen kumppanuus ovat isoja uusia haasteita, joihin vastaaminen vaatii vielä paljon työtä. Kuntahankkeissa on kehittymässä kumppanuusjohtamisen työkäytäntöjä ja toimintarakenteita, mutta tässä ollaan vasta alussa. Kuntiin on syntynyt myös kumppanuutta edistäviä sopimuskäytäntöjä.

9.4. Perhekeskuksen toimintamallit

Valtioneuvoston sosiaalialan kehittämishanketta koskevassa periaatepäätöksessä tähdennettiin perheiden tarpeista lähtevien ja perheiden keskinäistä kanssakäymistä edistävien perhekeskusten aikaan saamista. Hanketyön tavoitteena oli luoda perheiden tavanomaisiin peruspalveluihin (neuvola, päivähoito, koulu) tätä tukevia työkäytäntöjä ja toimintatapoja. Kuntahankkeiden kehittämistyön pohjalta voidaan hahmottaa perhekeskuksen ajattelutavan ja toimintamallien kehitystä seuraavasti:

1. Perhekeskuksen perhevalmennusmalli

Perhekeskuksen perhevalmennusmalli toimii vanhemmaksi kasvamisen tukena. Työntekijöiden yhteistyö rakentuu moniammatilliseksi verkostoksi.

Äitiys- ja lastenneuvolan moniammatillinen perhevalmennus tarjoaa tuleville vanhemmille perinteisen synnytysvalmennuksen lisäksi tietoa varhaisen vuorovaikutuksen merkityksestä lapselle. Se antaa tukea parisuhteeseen, vanhemmuuteen ja perhe-elämän arkeen. Perhevalmennuksen vanhempainryhmät mahdollistavat vertaistuen ja osallisuuden. Valmennuksessa välitetään tietoa kunnan, järjestöjen ja seurakunnan palveluista sekä vahvistetaan lasten, äitien ja isien sosiaalisia verkostoja ja luodaan yhteisöllisyyttä. Taustalla toimii lapsi- ja perhepalvelujen työntekijöiden moniammatillinen yhteistyöverkosto, jossa on mukana kunnan, seurakunnan ja järjestöjen asiantuntijoita. Yhteistyöverkostosta työntekijä saa ammatillista vertaistukea, joka edistää omaa ammatillisuutta ja laajentaa osaamista. Verkosto myös yhdistää eri alojen ammatillista osaamista, mahdollistaa konsultoinnin sekä palvelujen ja toiminnan kehittämisen.

²³ Hankearvioinnit tulossa: Stakesin Kuntapalvelut /Salon seutuhanke 2005-2007 ja Stakesin Jyväskylän yksikkö/Jyväskylän seutuhanke 2005-2008.

2. Perhekeskuksen avoimen toiminnan malli

Perhekeskuksen avoimen toiminnan malli muodostuu perheiden kohtaamispaikasta ja monitoimijaiseen kumppanuuteen rakentuvasta yhteistyöstä.

Perheiden asuinalueella sijaitseva kohtaamispaikka toimii kotona olevien, usein pienten lasten vanhempien kasvatuskumppanina. Se tarjoaa helposti saatavilla olevaa tukea vanhemmuuteen, parisuhteeseen ja perhe-elämän arkeen. Perheiden kohtaamispaikan monenlaiset lasten ja vanhempien vertaisryhmät tukevat arjen selviytymistä ja vahvistavat osallisuutta. Kohtaamispaikka välittää tietoa kunnan, järjestöjen ja seurakunnan palveluista sekä vahvistaa lasten, äitien ja isien sosiaalisia verkostoja ja luo yhteisöllisyyttä. Kohtaamispaikan toiminta pohjaa kunnallisten palvelujen, järjestöjen, seurakunnan, vapaaehtoistoimijoiden ja muiden toimijoiden kumppanuuteen. Toimijoiden yhteistyöverkosto edistää lasten ja perheiden terveyttä ja sosiaalista hyvinvointia. Verkostossa yhdistyy monitoimijainen asiantuntijuus ja osaaminen. Se myös kehittää toimintaa ja palveluja sekä tukee paikallista yhteisöllisyyttä.

3. Perhekeskuksen toimintamalli päivähoidon varhaiskasvatuksessa ja koulussa

Perhekeskuksen toimintatavat ja -mallit päivähoidon varhaiskasvatukseen ja kouluun ovat vasta rakentumassa kunnissa. Avoimen varhaiskasvatuksen lisäksi myös muussa päivähoitossa ja koulun toiminnassa on tarvetta kehittää kasvatuskumppanuutta sekä lasten ja vanhempien vertaistoiminnan ja yhteisöllisyyden kulttuuria. Päivähoitoon ja kouluun on syntymässä uusia, vanhemmuutta vahvistavia työtapoja, jotka jäsentyvät lapsen ikävaiheen ja perheiden elämänsäkaaren mukaan.

10. EHDOTUKSET JATKOTOIMENPITEIKSI

Toimintakulttuuri muuttuu hitaasti. Muutokset näkyvät yleensä ensin toimintatavoissa ja sen jälkeen kulttuurissa. Kunnat ovat eri vaiheissa perhekeskusten kehittämisessä, mikä johtuu hankkeen laajuudesta, vuorovaikutteiseen ohjaukseen perustuvan hankeprosessin luonteesta sekä kuntahankkeiden mukaantulosta eri vuosina. Valtionavusteisista kuntahankkeista osa jatkuu aina vuoteen 2009 saakka. Toimintakulttuurin muuttaminen on mahdollista vain siten, että kaikki toimijat voivat osallistua muutoksen käsitteellistämiseen ja toimeenpanoon. Perhekeskuksen ajattelu- ja toimintatavan kulttuurisen muutoksen tulisi näkyä myös ammatillisessa koulutuksessa ja johtamiskäytäntöjen kehittämisenä.

PERHE -hankkeen vuorovaikutteisen yhteistyöprosessin kautta on saatu aikaan yhteistä käsitteellistystä perhekeskuksesta ja luotu yhteistä tietoisuutta toimintaa ohjaavasta ajattelutavasta. Perhekeskuksen kehittämisprosessi on valtakunnallisten tavoitteiden mukaisesti käynnistynyt ja toimintakulttuuri on kunnissa muuttumassa. Hankkeen aikana on luotu perhekeskuksen toimintakonsepti, joka kokoaa palvelut toiminnalliseksi kokonaisuudeksi ja tukee paikallista kehittämistä. Paikalliset toteuttamistavat ja työkäytännöt ovat syntymässä, mutta niiden yhteinen mallintaminen vaatii vielä jatkotyöstämistä.

Hallitusohjelman mukaan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi tarvitaan useita samansuuntaisia toimia eri hallinnon aloilla. Tämä edellyttää hallinnonalojen välisen yhteistyön ja koordinaation parantamista sekä moniammatillisen yhteistyön kehittämistä paikalli-

sesti. Perhekeskusten vakiinnuttaminen ja toimintatavan laajentaminen koko maahan on syytä kytkeä uudistuviin valtakunnallisiin ohjelma-asiakirjoihin. Valtakunnalliseen ohjaukseen liittyen myös sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämishankejärjestelmä tullaan lähiaikoina uudistamaan. Tarkoitus on, että uudistus edistäisi laajoja hankekokonaisuuksia ja alueellista kehittämistä. Tämän lisäksi uudistetaan hankkeiden valintaprosessia mm. luomalla sopimusmenettely.

Ehdotukset:

- Perhekeskusten vakiinnuttaminen ja toiminnan laajentaminen sisällytetään osaksi Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelman, Terveyden edistämisen politiikkaohjelman, Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämissuunnitelman ja myös kunta- ja palvelurakennemuutoksen toimeenpanoa.
- Perhekeskusten vakiinnuttaminen ja laajentaminen uusiin kuntiin otetaan huomioon kehittämishankejärjestelmää uudistettaessa ja sitä koskevassa valtioneuvoston asetuksessa.
- Sosiaali- ja terveysministeriö käynnistää valtakunnallisen Perhekeskuksen kumppanuusohjelman 2008 - 2011 ja asettaa sille kumppanuuspohjaisen koordinaatioryhmän. Kumppanuusohjelman lähtökohdat määrittyvät hallitusohjelman tavoitteista ja hallituksen ohjelma-asiakirjoista.

Sosiaali- ja terveysministeriö kutsuu perhekeskusta pisimmälle kehittäneitä kuntia mukaan Perhekeskuksen kumppanuusohjelmaan 2008 - 2011 sekä nimeää alueelliset perhekeskuskoordinaattorit. Koordinaattoreiden tehtävänä on uusien kuntien verkostoiminen ja toiminnan alueellisesti painottuva kehittäminen.

- Valtakunnallinen Perhekeskuksen kumppanuusohjelma 2008 - 2011 otetaan huomioon Raha-automaattiyhdistyksen strategisissa linjauksissa kumppanuustavoitteiden tukemisena.

**PERHEPALVELUJEN KUMPPANUUSOHJELMAN KOORDINAATIORYHMÄ
10.2.2005 – 31.12.2007**

Puheenjohtaja

Viitala Riitta, Stakes

Sihteeri

Saloniemi Riikka, siht. Stakes 10.2.2005-11.10.2005, 1.9.2006-30.1.2007
Kekkonen Marjatta, siht. Stakes, 12.10.2005-31.8.2006, 1.2.-31.12.2007

Jäsenet

Esko Martti, evl. Kirkkohallitus
Hiila Helena, Väestöliitto 12.10.2005-31.12.2006
Poikajärvi Kristiina, Väestöliitto 1.1.-31.12.2007
Kerola Olli, Sosiaali- ja terveysministeriö
Kolimaa Maire, Sosiaali- ja terveysministeriö
Kuuskoski Eeva, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 10.2.2005-30.12.2006
Kalliomaa Milla, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, 1.1.-31.12.2007
Långvik Berndt, Suomen Kuntaliitto 10.2.2005-31.12.2006
Larjomaa Ritva, Suomen Kuntaliitto, 1.1.-30.7.2007
Paahtama Soile, Suomen Kuntaliitto, 1.8.-31.12.2007
Paavola Auli, Lastensuojelun Keskusliitto
Pirttiniemi Juhani, Opetushallitus 10.2.-31.5.2007
Peltonen Heidi, Opetushallitus, 1.6.-31.12.2007
Rimpelä Matti, Stakes
Rousu Sirkka, Suomen Kuntaliitto
Somerkivi Pirjo, Suomen Vanhempainliitto
Välimäki Anna-Leena, Stakes

Tehtävät

- 1) käynnistää ja toimeenpanna perhepalvelujen kumppanuusohjelma, sopia ohjelman toimeenpanoon liittyvästä käytännön työnjaosta ja muista käytännön kysymyksistä sekä seurata ja koordinoita ohjelman toteutusta,

- 2) raportoida ohjelman etenemisestä sosiaalialan kehittämishankkeen koordinaatioryhmälle, terveydenhuollon tulevaisuuden turvaamisen seurantaryhmälle ja sosiaalialan ja terveydenhuollon tulevaisuuden turvaamisen johtoryhmälle,
- 3) käsitellä valtionavustushakemukset lapsiperheiden peruspalvelujen verkostoitumista ja yhteistyörakenteiden uudistamista koskevan painopisteen (PERHE – hanke) osalta ja antaa sosiaali- ja terveysministeriölle ehdotuksensa kuntien kehittämishankkeista,
- 4) huolehtia valtionavustusta saavien lapsiperheiden peruspalvelujen verkostoitumista ja yhteistyörakenteiden uudistamista koskevien kehittämishankkeiden valtakunnallisesta verkostoitumisesta ja niissä toimivien vuoropuhelun mahdollistamista sekä seurata kehittämishankkeiden etenemistä,
- 5) verkostoitua kumppanitahojen muiden keskeisten lasten hyvinvointia, vanhemmuuden vahvistamista ja eri toimijoiden yhteistyötä edistävien hankkeiden kanssa,
- 6) toimia yhteistyössä sosiaalialan osaamiskeskusten, sosiaalialan kehittämishankkeen toimeenpanoa varten nimettyjen alueellisten johtoryhmien ja kansallisen terveydenhuollon hankkeen toimeenpanoa varten lääninhallitusten sosiaali- ja terveysosastoille nimettyjen aluetyöryhmien ja tukihenkilöiden kanssa,
- 7) toimia yhteistyössä alan tutkimusta ja koulutusta järjestävien tahojen kanssa sekä välittää näille tietoa perhepalvelujen kumppanuusohjelmasta,
- 8) välittää perhepalveluiden kumppanuusohjelmaa koskevaa tietoa eri sidosryhmille ja kehittää kumppanuusohjelmaan liittyvää sidosryhmäyhteistyötä,
- 9) huolehtia perhepalvelujen kumppanuusohjelmaan liittyvästä valtakunnallisesta viestinnästä ja koulutuksesta sekä
- 10) huolehtia kumppanuusohjelman valtakunnallisesta arvioinnista.

PERHE -HANKKEEN KUNTAHANKKEET

Vuonna 2005 käynnistyneet

1. Espoon perhekeskus kumppanina
2. Helsingin perhepalveluverkoston kehittäminen
3. Etablering av svenskspåkigt familjecenter -Helsingfors
4. Tampereen hyvinvointineuvola -hanke
5. Lahden Perhe -hanke
6. Jyväskylän seudun Perhe -hanke
 - Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta, Muurame, Laukaa
7. Salon seudun lapsiperheiden palveluverkosto ja perhekeskustyö
 - Salo, Muurla, Kisko, Perniö, Somero, Suomensjärvi, Halikko
8. Pohjois-Pohjanmaalle perhepalveluverkostoja
 - Raahen seutukunta: Pyhäjoki, Siikajoki, Ruukki, Raahe, Vihanti
 - Ylivieskan seutukunta: Alavieska, Kalajoki, Merijärvi, Oulainen, Sievi, Ylivieska
9. Keski-Karjalan seudullisen perhetyön kartoitus ja kehittämishanke
 - Kesälahti, Kitee, Rääkkylä, Tohmajärvi

Vuonna 2006 käynnistyneet

10. Kotkan Lastentalo -perhepalveluverkoston rakentaminen
11. Heinolan Proomu - alueellinen perhe- ja kehittämiskeskus
 - Heinola, Sysmä, Hartola
12. Kainuun perhehanke
 - Hyrynsalmi, Kajaani, Kuhmo, Paltamo, Puolanka, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi, Vuolijoki
13. Järvisseudun perhehanke
 - Alajärvi, Evijärvi, Lappajärvi, Vimpeli
14. Tunturi-Lapin Perhepalveluhanke
 - Kolari, Kittilä, Muonio, Enontekiö
15. Tornionlaakson Perhe-hanke
 - Pello, Ylitornio
16. Västra Nylands familjecenter - ett regionalt utvecklingsprojekt
 - Ekenäs, Hangö, Ingå, Karis, Pojo, Sjundeå

Vuonna 2007 käynnistyneet

17. Parempaa perheelle -hanke, Alavus
 - Alavus, Kuortane, Lehtimäki, Töysä, Ähtäri
18. Verkostot lapsen elämän siirtymävaiheissa, Espoo
19. Yhdessä toimien, vanhemmuutta vahvistaen, Helsinki
20. Familjecenter - en mångprofessionell arbetsmodell, Helsingfors
21. JJR-allianssikuntien Lapsperhe-hanke, Joroinen

- Joroinen, Juva, Rantasalmi
- 22. Jyväskylän seudun Perhe II-hanke, Jyväskylä
 - Jyväskylän kaupunki, Jyväskylän maalaiskunta, Laukaa, Muurame
- 23. Kainuun varhaiskasvatuksen kehittämisverkosto, Kajaani
 - Kajaani, Hyrynsalmi, Kuhmo, Paltamo, Ristijärvi, Sotkamo, Suomussalmi
- 24. Vahva - varhaiskasvatuksen vaihtoehtoja, Joensuu
 - Joensuun kaupunki, Eno, Pyhäselkä, Kontiolahti
- 25. Lappeenrannan neuvolakeskustoiminnan kehittäminen, Lappeenranta
- 26. Perhetyön kehittämishanke, Hiiden alue, Nummi-Pusula
 - Vihti, Karkkila, Nummi-Pusula
- 27. Kehittyvä NAPERO II -vaihe, Rovaniemi
- 28. Lapsiperheiden peruspalvelujen verkostoiminen, Sonkajärvi
- 29. Tuusulan perhekeskushanke, Tuusula
- 30. Vaasan perhekeskus, Vaasa

KUNTAHANKKEIDEN KEHITTÄMISEN PAINOPISTEET

Kuntahankkeiden painopisteet	Painopisteiden sisältökuvaus
Osaamisen vahvistaminen	Kumppanuuteen pohjaavan toimintakulttuurin kehittäminen palveluihin. Moniammatillisen koulutuksen kehittäminen vastaamaan uusien työmuotojen vaatimiin haasteisiin. Työntekijöiden asenteiden ja työtapojen muuttaminen Yhteistyön mahdollistaminen kohtaamisten avulla.
Asiakas/perhelähtöisyyden kehittäminen	Lasten huomioiminen. Vanhemmuuden tukeminen ja vahvistaminen Moniammatillinen perhevalmennus Vanhempien vertaistukimuotojen kehittäminen. Varhaisen tuen muotojen kehittäminen. Isien tasavertaisuus lapsen elämässä, perheessä ja perhepalveluissa. Vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja tuetaan perheitä omaehtoiseen selviytymiseen arjessa. Ennaltaehkäisevyys. Perheitä osallistavat työmenetelmät. Sähköisen asioinnin kehittäminen.
Ongelmien ehkäiseminen	Peruspalvelujen ennalta ehkäisevän työn kehittäminen. Tunnistaa raskausaikana ja pikkulapsivaiheessa lapsen tervettä psyykkistä ja sosiaalista kehitystä uhkaavia tekijöitä ja tukea suojaavia tekijöitä Ehkäistä ja hoitaa varhaisen vuorovaikutuksen ongelmia Neuvolan ehkäisevän perhetyön kehittäminen. Perhetyön sisällön kehittäminen Varhainen puuttumisen ja tuen työmuotojen kehittäminen. Moniammatillisen ennalta ehkäisevän työn kehittäminen. Perhepalveluohjaajan työmalli. Lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin seuranta mm. osana kuntien tilinpäätöksiä
Resurssien käytön ohjaaminen	Perhekeskustoiminnan vakiinnuttaminen osana kuntien lasten ja perheiden peruspalveluja. Hyvinvointineuvolan toimintamallin vakiinnuttaminen äitiys- ja lastenneuvoloihin. Lapsiperheiden peruspalvelujen verkostoituminen ja pysyvien verkostojen luominen. Moniammatillisen verkostoyhteistyön kehittäminen. Planering av den konkreta modellen. Integrering av barnpsykoterapeutiskt arbete i övrigt arbete med barn och familjer. Kuvataan perheiden voimavaroja vahvistavia prosesseja alle kouluikäisten lasten ja perheiden palveluissa. Seudulliset perhekeskukset. Palveluohjauksen kehittäminen Perhetyön seudullinen mallintaminen. Kumppanuusjohtaminen. Kumppanuuden vahvistaminen. Sähköisen asioinnin kehittäminen.

KOULUTUSOHJELMAT KUNTAHANKKEISSA

Koulutus	Kuntahankkeiden lkm, joissa järjestetty
Huolen puheeksi ottaminen/Varhaisen puuttumisen (Varpu)/Varhaisen tuen koulutus (VarTu)	13
Moniammatillinen verkostoyhteistyö/Dialoginen verkostotyö	11
Vertaisryhmän ohjaajan/Ryhmän rakentajan koulutus	10
Perhetyön koulutus	8
Parisuhdetyön koulutus	7
Varhaisen vuorovaikutuksen koulutus (Vavu)	7
Kasvatuskumppanuus -koulutus	4
Isätoimintaan liittyvä koulutus	4
Kumppanuusjohtamiseen liittyvä koulutus	1

HANKE- JA YHTEISTYÖKUMPPANEIDEN KERTOMUKSIA

1. Perheverkoston kehittämistyötä.
2. Ideasta perhekeskustoiminnaksi.
3. Hyvinvointineuvolan toimintamalli.
4. Lähtökohtana pysyvä rakenne perhekeskukselle.
5. Avoimet kohtauspajat vertaistuen mahdollistajina.
6. Vertaisryhmät vanhemmuuden tukena, vahvistajina ja osallisuuden edistäjinä.
7. Isätoiminta ja isäryhmät.
8. Mannerheimin Lastensuojeluliiton vertaistoiminta osana perhepalvelujen kumppanuusohjelmaa.
9. Seurakunnat perhekeskustoiminnan kumppanina.
10. Väestöliiton parisuhdeprojekti kumppanina.
11. Lastensuojelun Keskusliiton neuvo -projekti kumppanina
12. Suomen Vanhempainliitto kumppanina.

PERHEVERKOSTON KEHITTÄMISTYÖTÄ

Ulla Lindqvist
Projektipäällikkö
Lapaset Perheverkosto -hanke

Helsingissä käynnistyi vuoden 2006 alussa Lapaset Perheverkosto –hanke ja se on keskittynyt kehittämään erityisesti pikkulapsiperheiden palveluita. Lähtökohtana on ollut perheiden palveluissa toimivien verkostojen vahvistaminen ja *perheverkoston luominen*. Kehittämistyö aloitettiin yhteisen vision ja tavoitteiden määrittelemisellä voimantuuttavan arvioinnin avulla. Projektitiimin yhteiseksi työorientaatioksi muodostui hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, perheiden varhainen tukeminen sekä tutkiva ja arvioiva työote.

Toiminnan toteuttamiselle oli merkittävää yhteisen vision luominen. Visio perheverkostosta loi pohjaa ja kannatteli kehittämistyötä. Yhteiset perheet motivoivat yhteiseen työhön. Kukaan ei saavuta yksin tuloksia. Konkreettisesti tämän ajateltiin näkyvän *monitoimijaisessa perhevalmennuksessa* sen eri tasoilla. Ylin johto linjaa ja varmistaa, lähiesimiehet suunnittelevat ja tukevat, toimijat toteuttavat yhdessä. Keskenään tutuksi tulleet perheet taas rakentavat alueiden yhteisyyttä, jakavat kokemuksiaan vanhemmuudesta ja luovat keskinäistä vertaistukea. Monitoimijaisen perhevalmennusmallin kehittämisen rinnalla kehitettiin myös *alueellista yhteistyön koordinoinnin mallia*, joka tulevaisuudessa varmistaisi verkostomaisen työskentelyn jatkumisen ja kehittämisen. Kaksi kertaa vuodessa kokoontuva alueellinen johtoryhmä pyrkii ennakoimaan alueen palveluja tiedottamalla toisilleen oman organisaationsa tulevista muutoksista ja suunnitelmista. Lähiesimiesfoorumit suunnittelevat käytännön toimintaa mm. perhevalmennusta.

Aktiivinen toiminta keskittyi uudistetun perhevalmennusmallin pilotoinnin toteuttamiseen. Ke­vällä 2006 tuotettiin materiaalia perhevalmennuksen ohjaajille (ohjaajan kansio) ja perheval­mennukseen osallistuville perheille (esite ja Vanhemmaksi –työkirja). Ohjaajien monitoimijaiset koulutukset aloitettiin syksyllä ja projektitiimin jäsenet osallistuivat niihin kukin vuorollaan. Perhevalmennusryhmät käynnistyivät samanaikaisesti ja mallin toiminnasta kerättiin tietoa sekä olemalla läsnä ryhmissä että toimijoiden palautteen avulla. Perheiltä kerättiin systemaattisesti arviointitietoa valmennuksesta. Kehittämisen tukiprosesseiksi muodostuivat kouluttaminen, tie­dottaminen, johtaminen sekä projektinhallinto. Samanaikaisesti perhevalmennuksen kehittämi­sen kanssa vietiin asioita eteenpäin myös sähköisen asioinnin sekä perheiden palveluiden ja var­haisen tuen työmuotojen osalta.

Johtaminen ja tiedottaminen liittyvät läheisesti toisiinsa. Projektihenkilöstöllä ei ole organisaati­oissa virallista roolia eikä esimiesasemaa, siksi tiivis yhteistyö johdon ja esimiesten kanssa on erityisen tärkeää. Tärkeää se on myös siksi, että kokonaisuus pysyy hallinnassa siten, että kehit­tämissyö nähdään osana perustyötä, eikä se lähde elämään omaa elämäänsä. Monisuuntainen tiedottaminen ja vuorovaikutus tukevat tavoitteiden saavuttamista ja tulosten juurruttamista.

Kehittämistyön tulosten kannalta on tärkeää hahmottaa toimintaympäristön kokonaisuus, kehit­tämissprosessit, toimia tiedostaen samanaikaisesti useilla eri alueilla sekä huomioida aiempi ke­hittämissyö ja mahdollisuuksien mukaan liittyä siihen tai hyödyntää sitä. Nyt lokakuussa 2007 Perheverkosto on laajentumisvaiheessa. Monitoimijaisen perhevalmennuksen pilotoinnin jälkeen hankkeessa on siirrytty uuden toimintasuunnitelman laatimisvaiheeseen. Perheiden palvelut on tarkoitus koota Helsinki- portaaliin kaupungin omana hankkeena. Kriittisinä menestystekijöinä voidaan pitää yhteistoiminnan, monitoimijaisen kouluttamisen, johdon ja lähiesimiestason sitout­tamisen ja tiedottamisen onnistumista.

IDEASTA PERHEKESKUSTOIMINNAKSI

Aino Ruotsalainen
Projektipäällikkö
Perhekeskus kumppanina -hanke

Liisa Ollikainen
Päivähoidon asiantuntija
Perhekeskus kumppanina -hanke

Espoossa ennaltaehkäisevän toimintakulttuurin luomiseksi peruspalveluihin on kehitetty kump­panuusyhteistyössä perhekeskusajattelu- ja toimintatapaa. Perhekeskustoiminta tarkoittaa perhe­lähtöistä palvelukokonaisuutta, jonka tavoitteena on edistää koko perheen hyvinvointia. Oleel­lista siinä on perheiden oma osallistuminen ja vertaistuen mahdollistuminen samassa elämänti­lanteessa olevien kanssa, isien tasavertaisuus ja parisuhteen merkitys. Perheiden kohtaamispaik­koina ovat asuinalueiden neuvolat, avoimet päiväkodit ja asukaspuistot.

Diakonia-ammattikorkeakoulun kanssa kumppanuus on ollut laajaa ja monipuolista, se vastasi muun muassa ryhmänohjaaja koulutuksesta: Ryhmän rakentajat ja Ryhmän ohjaajan ABC- koulutuksina, arvioinnista sekä perhetyön työohjauksesta.

I Moniammatillinen, laajennettu perhevalmennus

- Parisuhteen merkitys: Parista perheeksi - ja Parisuhdeohjelma
- Perheiden välinen vertaistuki
- Isien tasavertaisuus

Espoossa moniammatilliseen perhevalmennukseen kutsutaan kaikki ensimmäistä lastaan odottavat parit. Ryhmän suositeltu koko on 12 paria. Valmennuskertoja on viisi ennen lapsen syntymää (E) ja viisi kertaa lapsen syntymän jälkeen (J). Nuorille ja yksihuoltajaperheille sekä monikulttuurisille perheille järjestetään tarvittaessa räätälöityjä valmennusryhmiä. Perhevalmennus korostaa parisuhteen merkitystä sekä isien tasavertaisuutta. Isien tasavertainen huomioon ottaminen toteutuu miesohjaajien avustuksella isäryhmissä.

Perhevalmennuksen lähtökohtina ovat koko perheen hyvinvoinnin edistäminen sekä syntyvän lapsen kokonaisvaltainen, kehitystä edistävän kasvuympäristön turvaaminen. Keskeisinä tavoitteina ovat perheiden välisen vertaistuen vahvistuminen sekä sosiaalisten verkostojen lujittuminen.

II Avoimen varhaiskasvatuksen, seurakunnan ja eri järjestöjen yhteinen perheiden toimintakalenteri

- Kumppanuus ja vertaisryhmät
- Lapsen kotona hoitamisen mahdollistuminen ja päivähoidon vaihtoehdot
- Erilaiset vanhempien sekä vanhempien ja lastenryhmät

Avoin varhaiskasvatus tarjoaa perheille erilaisia vanhempainryhmiä sekä lasten ja vanhempien ryhmiä. Avointa toimintaa tarjoavat avointen päiväkotien ja asukaspuistojen lisäksi myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekahvilat ja seurakunnan perhekerhot.

Asuinalueen kaikki toimijat kokoontuvat yhteen suunnittelemaan yhteistä perheille suunnattua toimintaa, palveluverkostoa. Avoin varhaiskasvatus, seurakunta ja asuinalueella toimivat eri järjestöt suunnittelevat yhdessä lapsiperheille vertaisryhmiä ja toimintaa, joka perustuu perheiden esittämiin tarpeisiin ja asiakaspalautteeseen. Toiminta kootaan vuosittain laadittavaan perheiden toimintakalenteriin.

Espoossa tavoitteena on saumattomana kokonaisuutena etenevä, lapselle hyvä siirtyminen ensin kotihoidosta avoimeen varhaiskasvatukseen, päivähoitoon ja edelleen esiopetukseen ja alakouluun saakka. Näihin aloitusvaiheisiin luodaan vanhempien osallisuutta vahvistavia verkostoja.

III Lapsiperheiden perhetyö Espoossa

- Neuvolan ennaltaehkäisevä perhetyö
- Espoolainen perhetyön kokonaisuus

Espoossa kehitetään lapsiperhetyötä, joka muodostuu ennaltaehkäisevän työn, varhaisen tuen ja lastensuojelun perhetyön kokonaisuudesta. Perhetyön tarkoituksena on edistää lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia ja jaksamista perheen omia voimavaroja vahvistamalla.

Neuvolan perhetyö on osa neuvolatyötä, joka kohdentuu pääasiassa neuvolaikäisen lasten perheisiin ja erityisesti vauvaperheisiin. Se on luonteeltaan ennaltaehkäisevää, varhaista ja lyhytkestoisia tukea, jossa reagoidaan nopeasti perheiden avuntarpeeseen. Neuvolan perheohjaaja toteuttaa perhetyötä pääsääntöisesti perheen kotona.

Neuvolan perhetyön asiakkaaksi tullaan oman terveydenhoitajan kautta. Perheohjaaja/työntekijä on perheelle rinnalla kulkija, joka kuuntelee, havainnoi, arvioi, neuvoo, puuttuu sekä ohjaa tarvittaessa muihin palveluihin. Viimekädessä varhaisvaiheen tuki ehkäisee esimerkiksi lastensuojeluasiakkuuden syntymistä tai perheen tilanteen vaikeutumista entisestään.

Vuoden 2007 ensimmäisellä puoliskolla tärkeimpiä perhetyön asiakkaiksi tulosityitä olivat: vauvan uni-valverytmin ongelmat (26 %), äidin synnytyksen jälkeinen masennus/väsymys (14 %) ja lapsen imetykseen tai ravitsemukseen liittyvät kysymykset (9 %)

HYVINVOINTINEUVOLAN TOIMINTAMALLI

Riitta Kangaspunta

Psykologi

Hyvinvointia neuvolasta -hanke

Lapsuuden tärkeät kiintymyssuhteet ja varhainen vuorovaikutus luovat pohjaa lapsen myöhemmälle kehitykselle, mielenterveydelle, kyvyille muodostaa läheisiä ihmissuhteita ja sitä kautta sosiaaliselle kehitykselle. Vanhemman ja vauvan välinen suhde alkaa rakentua jo raskausaikana vauvaan liittyvien mielikuvien kehittymisen myötä. Odotusaikana vanhemmassa tapahtuu tärkeää valmentautumista vanhemmuuteen. Lapsiperhepalvelujen tehtävä on tukea tätä vanhemmaksi kasvamisen prosessia. Lisäksi on tarpeen herkästi huomata ja puuttua, jos vanhemman hyvinvoinnissa raskausaikana on ongelmia.

Vauvan syntymä muuttaa koko perheen vuorovaikutussuhteita ja tasapainoa. Myös parisuhde joutuu tässä muutostilanteessa koetukselle. Palvelujen tehtävänä on tunnistaa, miten vauvan ja vanhempien yhdessäolo kehittyy ja miten parisuhde voi, sekä tarjota tarvittavaa tukea. Ongelmatilanteissa on tärkeää järjestää tarvittava apu jo varhaisessa vaiheessa, jolloin ongelmat ovat paremmin hallittavissa ja vanhemmilla on vielä voimavaroja niiden ratkaisemiseen.

Tampereen toimintamallin kuvaus

Hyvinvointineuvola on tavallinen äitiys- ja lastenneuvola, jossa määrääaikaistarkastusten lisäksi entistä suunnitelmallisemmin kiinnitetään huomiota asiakasperheen psykososiaaliseen hyvinvointiin. Pyrkimyksenä on, että neuvola on koko perhettä, myös isiä varten. Pilottivaiheen tutkimuksissa havaittiin, että varsin pienellä moniammatillisella panostuksella pystyttiin vaikuttamaan myönteisesti vanhempien masennusoireisiin, lapsen ja vanhempien vuorovaikutukseen ja pariskunnan ristiriitojen säätelytapoihin. (Kangaspunta, Kilkku, Kaltiala-Heino, & Punamäki : Lapsiperheiden psykososiaalinen tukeminen. Pirkanmaan mielenterveystyön hankkeen Peruspalvelutiimi- ja perheen hyvinvointineuvola- projektin loppuraportti 2002-2004.)

Hyvinvointineuvola –toimintamallissa lapsella ja hänen perheellään on sama terveydenhoitaja raskausajasta koulun aloittamiseen saakka. Terveydenhoitaja tekee niin sanottua *yhdistettyä työtä*. Hänellä on neuvolapiiri, jossa on n. 200 lasta ja 35-40 synnytystä/ vuosi. Tuttuuden myötä terveydenhoitajalla on paremmat mahdollisuudet arvioida, miten vauvan ja vanhempien vuorovaikutus kehittyy. Luottamuksellisessa suhteessa myös ongelmien esille tuominen on luontevampaa sekä asiakkaalle että työntekijälle.

Hyvinvointineuvolan toimintamalliin sisältyy sosiaali- ja terveystyöpalvelujen rakenteisiin sidottu kiinteä ja säännöllinen yhteistyö. Hyvinvointineuvolassa terveydenhoitaja ja lääkäri eivät yksin ole vastuussa neuvola-asiakkaiden tukemisesta, vaan vastuu jakautuu neuvolan *moniammatilliselle tiimille*. Tiimi toimii *neljällä tasolla*: työntekijöiden konsultatiivisena yhteistyöfoorumina, perheen kohtajana, osana palveluohjauskäytäntöä sekä alueensa palvelujen kehittäjänä

Moniammatillisen tiimin ytimen muodostavat kaksi terveydenhoitajaa ja lastenneuvolaa tekevä lääkäri. Mielenterveyden ja lapsen kehityksen asiantuntijana tiimissä on neuvolapsykologi. Sosiaalityöntekijä (tekee alueella lastensuojelutyötä) ja kaksi perhetyöntekijää (entisellä kodinhoitajanimikkeellä olleita kodeissa työskenteleviä ammattilaisia) tuovat tiimiin sosiaalityön tietotaidon. Tiimi kokoontuu kahden viikon välein puolitoista tuntia kerrallaan. Keskimäärin joka toiseen tiimikokoukseen osallistuu myös perheneuvolan työntekijä (psykologi, sosiaalityöntekijä tai lastenpsykiatri) sekä tarvittaessa päivähoiton edustaja. Mikäli tilanne vaatii, tiimiin voidaan kutsua myös muita toimijoita, kuten esim. vanhemman oma mielenterveystoimiston työntekijä.

Lapsen ja perheen ongelmien tunnistaminen palveluissa ei vielä riitä, vaan tarvitaan myös keinoja ja välineitä siihen, että ongelmat otetaan puheeksi vanhempien kanssa. Työvälineeksi tähän on kehitetty *vanhemmille annettavat kyselylomakkeet* (Kangaspunta, Värri: Hyvinvointineuvola-toimintamalli Tampereella 2007). Lomakkeet auttavat vanhempia hahmottamaan omaa tilannettaan, tunnistamaan perheen voimavarat, riskitekijät ja mahdolliset ongelmat sekä ennakoimaan lapsen syntymän jälkeistä arkea. Ne toimivat sekä pariskunnan keskustelun aktivoijina että huolen mittareina. Ne on kohdennettu vaiheisiin, jolloin perheessä tapahtuu paljon muutoksia ja jolloin vanhemman ja lapsen välinen suhde rakentuu. Lomakkeet annetaan kaikille vanhemmille, erikseen äidille ja isälle, raskausaikana, vauvan ollessa 2-3 kuukautta ja lapsen täyttäessä yksi vuotta

Toimintamallissa myös kotikäynti nähdään tärkeänä työvälineenä. Hyvinvointineuvolan terveydenhoitaja tekee mahdollisuuksiensa puitteissa perinteisen synnytyksen jälkeisen kotikäynnin lisäksi *kotikäynnin myös raskausaikana*, varsinkin ensisynnyttäjille. Kotikäynti tehdään n. 32 - 34. raskausviikolla. Kotikäynnillä terveydenhoitaja tekee määräämääräaikaistarkastuksen toimenpiteet, jotka liittyvät odottavan äidin ja sikiön terveydentilan seurantaan. Tämän lisäksi voidaan vanhempien kanssa pohtia kyselylomakkeiden esiin nostattamia asioita.

Neuvola tavoittaa lähes poikkeuksetta alueensa kaikki odottavat vanhemmat ja pikkulapsiperheet. Perhekohtaisten käyntien lisäksi neuvola voi olla taho, joka mahdollistaa samassa elämäntilanteessa olevien perheiden tapaamisen erilaisissa *vertaisryhmissä*. Näissä perheet voivat tutustua toisiinsa, vaihtaa kokemuksiaan, oppia toinen toisiltaan ja laajentaa sosiaalisia verkostojaan. Neuvola voi järjestää itse (perhevalmennus, ryhmäneuvolat, erilaiset ”teemaryhmät”) tai ohjata perheitä muiden järjestämiin vertaisryhmiin. Tampereella mm. avoimia vertaisryhmiä ylläpitävät sekä kaupunki, että erilaiset 3. sektorin toimijat.

Rohkaisevat kokemukset toimintamallista ja pilotin aikana saadut tutkimustulokset sen vaikuttavuudesta johtivat siihen, että Tampereella Hyvinvointineuvola -toimintamallin laajentaminen on osa sosiaali- ja terveystalouden strategiaa. Sen mukaan kaikki äitiys- ja lastenneuvolat Tampereella tulevat vuoteen 2011 mennessä toimimaan tämän toimintamallin mukaisesti.

LÄHTÖKOHTANA PYSYVÄ RAKENNE PERHEKESKUKSELLE

Mia Montonen
Perhekeskuskoordinaattori
Etablering av svenskspråkigt familjecenter i Helsingfors

Viime vuosina suurin osa Helsingin kaupungin sosiaaliviraston ruotsinkielisistä palveluista on keskitetty yhteen ruotsinkieliseen sosiaalipalvelutoimistoon. Kaupungin terveyskeskus on puolestaan keskittänyt ruotsinkielisten terveystalouden kolmelle terveysasemalle, jotka ovat Munkki-

niemi, Viiskulma ja Itäkeskus. Tämä on ollut perhekeskuksen kannalta erittäin positiivinen asia. Yhteistyö ruotsinkielisten terveydenhoitajien ja lääkäreiden kanssa on päässyt hyvin käyntiin ja terveystieteiden osastolla on selkeä linja siitä miten ruotsinkielisen väestön asioita hoidetaan.

Helsingin ruotsinkieliset muodostavat pienen kylän suuren suomenkielisen kaupungin sisällä. Helsingissä on vähän ruotsinkielisiä toimijoita suomenkielisiin verrattuna. Usein ruotsinkielisten odotetaan myös osallistuvan sekä suomen että ruotsinkielisiin verkostoihin. Nämä asiat ovat olleet hankkeen yksi suurimmista haasteista.

Kumppanuussopimuksen teko

Helsingin ruotsinkieliselle perhekeskukselle luotiin yhteinen visio ja hankkeelle konkreettiset tavoitteet. Eräs tavoitteista oli saada aikaan kumppanuussopimus eri toimijoiden välille. Kumppanuussopimuksen kautta selviää kunkin toimijan panostus ja varmistetaan perhekeskus toiminnan pysyvyys myös hankkeen päätyttyä. Kumppanuussopimus allekirjoitettaneen vuoden vaihteessa 2007-2008.

Yhteisen tilan tarve

Helsingin ruotsinkielisen perhekeskuksen tavoitteena on koota kaikki ruotsinkielisiä lapsiperheitä koskeva tietotaito sekä koordinoida ja keskittää ruotsinkielisille lapsiperheille tarkoitetut palvelut saman nimen alle. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa, että luodaan selkeä ja kattava palvelurakenne, josta käy ilmi mitä kukin tekee ja mistä tietynlaista palvelua saa. Ruotsinkieliset palvelut ovat olleet hajallaan niin, että sekä asiakkailla että ammatti ihmisillä on ollut vaikeuksia löytää niitä.

Verkoston kokoaminen ja koordinointi eivät riitä, vaan Helsingin ruotsinkielinen perhekeskus tarvitsee oman tilan, jossa sekä henkilökunta että asiakkaat voivat kohdata. Tammikuussa 2008 ruotsinkielinen perhekeskus avaa ovensa osoitteessa Hämeentie 13. Perhekeskus tulee toimimaan samoissa tiloissa ruotsinkielisen sosiaalipalvelutoimiston kanssa. Tiloissa toimii jo nyt perheneuvola, lapsiperheiden kotipalvelu, päivähoiton hallinto ja lastensuojelu.

AVOIMET KOHTAUSPAIKAT VERTAISTUEN MAHDOLLISTAJINA

Salla Seppänen
Projektipäällikkö
Salon seudun Perhekeskustyö

Salon seutu on pääasiallisesti muuttovoittoista aluetta ja perheiden paikallista verkostoitumista haluttiin tukea perheiden kohtaamispaikkojen avulla. Hankkeeseen on kuulunut Salon seudun kunnista Kisko, Muurla, Perniö, Salo, Somero ja Suomusjärvi. Hankekunnissa asuu yhteensä noin 46 000 asukasta.

Hankkeen alkuvaiheessa kunnissa tehtiin lapsiperheille *kyselyt tarpeiden kartoittamiseksi*. Vastauksissa korostui avoimien kohtaamispaikkojen tarve. Avoin toiminta on eri kunnissa muodostunut melko samanlaiseksi. Kiskossa, Muurlassa ja Suomusjärvellä toimivat kuntakeskuksissa perhekahvila – tyyppiset kohtaamispaikat ja Salossa, Perniössä sekä Somerolla puhutaan perhekeskusten Avoimista Ovista tai tietyille ryhmille suunnatuista perhekahviloista (vauvaperheille tai monikuluttuurinen perhekahvila maahanmuuttajataustaisille naisille).

Perhekahviloiden ohjelmasta ovat vastanneet hanketyöntekijöiden lisäksi eri yhteistyötahojen työntekijät sekä vapaaehtoiset. Perhekahvilat ovat vanhempien ja lasten vapaamuotoisia kohtaa-

mispaikkoja, joissa keskeistä on vanhemmuuden vertaistuki. Perhekahviloissa alueen vanhemmilla on mahdollisuus tavata muita vanhempia ja keskustella sekä lasten leikkiä. Noin joka toinen kerta on kokoontumisella jokin teema, vierailu tai ohjelma ja joka toinen kerta vapaata seurustelua.

”Naama tutuksi”

Työntekijät ovat miettineet mitä perhekahvilatoiminta oman työn kannalta tarkoittaa, mitä hyötyä he siinä näkevät sekä minkälainen oma panos voisi olla. Sosiaalityön, perhetyön, päivähoiton, kasvatus- ja perheneuvolan ja seurakunnan työntekijät pitävät ruohonjuuritasolla toimimista tärkeänä. Monet kokevat, että kohtaamisten kautta asiakkaille tulee ”naama tutuksi”, jolloin yhteydenotto on helpompaa jatkossa.

Seudullisia palveluja tarjoavat tahot saavat arvokasta tietoa perheiden tarpeista ja olosuhteista alueella, kun oma työpiste sijaitsee ehkä kauempana ja säännöllistä kontaktia perheisiin ei ole. Ajankohtaisista asioista tiedottaminen suuremmalle joukolle käy hyvin perhekahvilassa. Myös vertaistuen mahdollistaminen nähtiin tärkeäksi, eli tällöin työntekijä on vain antamassa vinkkejä ja varsinainen keskustelun ydin on siinä, että äidit ja isät jakavat kokemuksiaan keskenään. Kuten yksi työntekijä asian ilmaisi ”vastaavat itse asettamiinsa kysymyksiin”. Toiminta koettiin tärkeäksi ja nimenomaan ennaltaehkäiseväksi.

”Vähemmän kinaa kotinurkissa”

Loppuvuodesta 2006 toteutettuun asiakaskyselyyn vastasi 57 äitiä. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää kävijöiden kokemuksia siihen mennessä toteutetusta toiminnasta sekä saada ehdotuksia toiminnan kehittämistä varten. Aikuiskontaktit, seura, uudet ystävät ja vertaistuki mainittiin palautteessa eniten. Sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyvät merkitykset korostuivat kaikissa vastauksissa. Perhekahviloiden kävijät hoitavat lapsensa pääasiallisesti kotona, jolloin päivittäiset aikuiskontaktit ovat vähäisiä. Tällöin perhekahviloiden merkitys sosiaalisten kontaktien antajana korostuu. Tämän lisäksi perhekahvila antaa hengähdystauon tai piristystä arkeen. Äiti saa hieman hengähtää, kun lapset leikkivät keskenään. Uudet lelut ja muiden lasten seura viihdyttävät vievät lapsen huomion. Perhekahvilassa saattaa olla myös pientä tarjoilua tai ohjelmaa, joka erottaa tilanteen normaalista arjesta ja auttaa jaksamaan. Palautetta antaneiden äitien mielestä toiminta on myös lapsen sosiaalisuudelle merkityksellistä. Leikkiseura tai sosiaalisten taitojen opettelu ovat olleet tärkeintä. Kotona hoidettavan lapsen odotetaan perhekahvilasta tai muista toiminnoista oppivan tarvittavia vuorovaikutustaitoja. Kaiken kaikkiaan äidit kokevat, että koko perhe hyötyy toiminnasta. Koko perhe saa rentoutta, virkeyttä ja jaksamista. Tämän kiteytti yksi äiti kirjoittaessaan; ”Kun äiti on tyytyväinen, koko perhe on!”.

VERTAISRYHMÄT VANHEMMUUDEN TUKENA, VAHVISTAJINA JA OSALLISUUDEN EDISTÄJINÄ

Jaana Kemppainen
Projektipäällikkö
Jyväskylän seudun Perhe -hanke

”Yhdessä toisten vanhempien kanssa”

Vertaisryhmien merkitys osallistujilleen on hyvin moninainen osallistumisen ja vaikuttamisen areenana, arkisten voimavarojen lähteenä ja sosiaalisen verkoston vahvistajana. Ryhmissä jaetaan vanhemmuuteen ja lapsen kasvuun liittyviä iloja ja onnistumisia, mutta myös surua ja kipei-

tä asioita. Yhdessä asioita pohtien oivalletaan uudenlaisia ratkaisuja arjen pulmatilanteisiin. *Ryhmä on ovi ulkomaailmaan – henkireikä arkeen, itselle ja lapselle. Näkee muiden perheiden tapoja kasvattaa ja huolehtia asioista, voi kysellä ja jutella lapsen kasvuun ja kehittymiseen liittyvistä asioista.*

Esimerkkejä Jyväskylän seudun Perhe -hankkeen alla toimivista vertaisryhmistä ovat Esikot, Ekavauva, Poikkis, Tyttis, Isä-Pappa-Dad, Isän Paikka, ÄitiPower, Murkkujen Mutsit, Äitien tuuletustupa. Nimensä mukaisesti ryhmiin ovat osallistuneet äidit, isät, lapset, perheet joko yhdessä tai erikseen.

Avoimet vertaisryhmät ovat perheiden kohtaamispaikkoja, joista esimerkiksi perhekahvilat, perhepiirit, perhekerhot, kokoontuvat yleensä viikoittain sijoittuen mahdollisimman lähelle perheiden koteja, perheiden omalle asuinalueelle. Tällä on haluttu varmistaa, että kotoa lähtemisen kynnyks pisyisi mahdollisimman matalana ja vertaistoiminta tukisi asuinalueen perheiden sosiaalisen verkoston syntymistä, osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja yhteisvastuun syntymistä. Näissä avoimissa vertaisryhmissä käynnistäjinä, toimijoina ja osallistujina ovat pääosin äidit lapsineen, mutta myös joitain isä on ollut mukana lastensa kanssa. Toimintaan osallistuminen on merkinnyt *henkireikää, juttuseuraa, kuulumisten vaihtoa, eri-ikäisten kohtaamista, uusia tuttavuuksia, yhdessäoloa, lapsi saa seuraa, lastenhoitorinkejä, tukea ja arkivinkkejä toisilta.*

Avoimista, kohdennetuista vertaisryhmistä esimerkkeinä ovat isille ja lapsille suunnatut isä-pappa-dad ryhmät, jotka kokoontuvat yleensä myös viikoittain.

Kohdennettuja, suljettuja ryhmiä ovat esimerkiksi Ekavauva-ryhmä, Perheryhmä, Voimaryhmä, Äitiverkko ryhmät ja Isän Paikka ryhmä. Ekavauva-ryhmään perheet saavat kutsukirjeen neuvolasta. Aamupäivän viikoittaisessa tapaamisessa ovat mukana äiti ja vauva ja kerran kuukaudessa kokoontuvassa perheillä myös isät. Ekavauva-ryhmään pääsee kerrallaan mukaan 10 perhettä ja se kokoontuu n. 15 kertaa. Tässä, kuten muissakin vertaisryhmissä, jossa ammattilaiset ovat mukana, on oleellista, että ryhmän ohjelma suunnitellaan yhdessä ryhmäläisten kanssa. Ekavauva-ryhmä toi osallistujilleen *vaihtelua ja piristystä arkeen, virikkeitä, sosiaalista elämää, uusia ihmissuhteita, kavereita, vertaistukea, iloa ja voimia arkielämään, tietoa ja tukea.* Se voi olla osallistujalleen *viikon kohokohta, kun tapaa muita äitejä vauvoineen.* Perheilloista pidettiin, *kun ne sai mukaan isätkin. Kiva, kun isät pääsevät näkemään miten oma lapsi toimii ikäistensä kanssa.*

ISÄTOIMINTA JA ISÄRYHMÄT

Jani Myllyaho
Isätoiminnan vastuuhenkilö
Jyväskylän seudun Perhe -hanke

Ryhmien kokoontumisten sisällöt rakennetaan isien ja lasten toiveiden mukaan. Pääpaino on kuitenkin yhdessä olossa ja yhteisessä tekemisessä lasten ja toisten isien kanssa. Tavoitteena on isien ja lasten välisen vuorovaikutussuhteen lujittaminen sekä mahdollisuus tutustua samassa elämäntilanteessa oleviin.

Isän paikka-ryhmä

Isän paikka-ryhmä mahdollistaa vertaistukea pienten, alle kouluikäisten lasten isille. Ryhmän ohjaajina toimivat perheneuvolan psykologi ja hankkeen isätyöntekijä. Kokoontumiset oli teemoitettu ryhmänohjaajien ja osittain myös ryhmäläisten toimesta. Ryhmäkokoontuminen aloitettiin

tiin lyhyellä alustuksella, jonka jälkeen keskustelua ohjasivat lähinnä osallistujat itse. Ryhmän suurin anti miesten mukaan oli mahdollisuus pysähtyä aiheiden pariin, joita ns. ”saunakeskusteluissa” ja peli-iltoina ei tule käsiteltyä. Miehisen ajattelutavan merkitys ryhmässä oli vahva, mutta miesten mielestä ryhmää voisi ohjata nainenkin aivan yhtä hyvin. Moni miehistä koki löytäneensä *foorumin, jossa vaihtaa ajatuksia samassa tilanteessa olevien kanssa*. Keskustelut koettiin kovin erilaiseksi kuin esimerkiksi oman puolison kanssa, samoista teemoista käydyt keskustelut.

Isärundi -tapahtumasarja

Isärundi -tapahtumasarja isille ja lapsille järjestettiin vuosien 2006 ja 2007 aikana kaikissa Jyväskylän seudun hankekunnissa. Tapahtumien teemoina olivat luonto ja luonnossa liikkuminen (1.kierros), ilmaliikenne (2.kierros), isien juttutuvat (3.kierros), isille suunnattu luento ”Lahjatoiveena kuulosuojaimet” (4.kierros) ja isä-lapsi-leiri (5. kierros). Isärundi tapahtumasarjaa oli toteuttamassa yhteensä 31 yhteistyötahoa (hankekunnat, järjestöjä, paikallisia yhdistyksiä, seurakuntia, sekä yksityisen sektorin yrityksiä). Isärundista on valmistunut kaksi opinnäytetyötä.

Perheillat

Jyväskylän seudulla järjestetään eri tahojen toimesta säännöllistä perhetoimintaa, joissa osallistujina ovat yleensä äidit ja lapset. Näiden viikoittain kokoontuvien ryhmien yhteyteen on järjestetty perheilloja, joihin kutsutaan mukaan perheen isät. Perheilloissa käsitellään perheen molempien vanhempien kanssa isyyteen liittyviä asioita, jotta isän osuus perheen arjessa vahvistuisi ja isä kokisi olevansa perheen tasapuolinen jäsen.

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITON VERTAISTOIMINTA OSANA PERHEPALVELUJEN KUMPPANUUSOHJELMAA

Anne Viinikka

Lapsi- ja perhetoiminnan päällikkö
Mannerheimin Lastensuojeluliitto

”Ihmiseksi kasvetaan ihmisten keskellä.”

Mannerheimin Lastensuojeluliiton tärkeänä päämääränä on vahvistaa lasten ja lapsiperheiden asemaa yhteiskunnassa. Näkökulma perheiden ja vanhemmuuden tukemisessa on ongelmien ennaltaehkäisyä korostava. Perhe-hankkeen ja MLL:n kumppanuusajattelun taustalla on ollut yhteinen näkemys siitä, että nykyaikaista vanhemmuutta tuetaan parhaiten toimimalla yhdessä kotien kanssa sekä tukemalla vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja arjen ”pyörittämiseen” liittyvissä pulmissaan.

Luontevaksi yhteisen toiminnan muodoksi on monin paikoin osoittautunut MLL:n perhekahvila-toiminnan ja vanhempien vertaisryhmien linkittäminen osaksi kunnan perhe- ja vanhempainvalmennuskokonaisuutta. MLL:n paikallisyhdistysten *perhekahvilat* ovat koonneet asuinalueiden lapsia, lapsiperheitä ja vanhempia yhteen ja tarjonneet helpon tavan tutustua paikkakunnan ihmisiin ja harrastuksiin tai löytää lapsille leikkiseuraa. Perhekahvilat toimivat myös eräänlaisina verkostopankkeina, joiden kautta vanhemmat saavat tietoa siitä, mistä tarvittaessa saa neuvoja ja apua. MLL:n monissa, eri teemoihin keskittyvissä *vertaisryhmissä* vanhemmilla on ollut mahdollisuus tulla kuulluksi ja jakaa kokemuksiaan toisten samassa elämäntilanteessa olevien kanssa.

MLL:n käyttövoima on tavallisissa, perheen arkea pyörittävissä vanhemmissa, jotka toimivat vapaaehtoisina vertaisryhmänohjaajina tai perhekahvilan vastuuhenkilöinä. Heidän vertaisnäkökulmansa on tuonut arjen asiantuntijuutta kunnan viranomaisten edustaman ammattiasiantuntijuuden rinnalle. Kumppanuusyhteistyö MLL:n ja kuntien välillä on parhaimmillaan ollut aito yhdessä tekemisen prosessi. Tätä on koettu esimerkiksi MLL:n Varsinais-Suomen ja Keski-Suomen piirien alueilla.

MLL on PERHE-hankkeen aikana käynnistänyt myös oman valtakunnallisen vertaistuen aktiivointiohjelman. Ohjelmaan sisältyy sekä vapaaehtoisten vertaisryhmänohjaajien koulutus että ryhmänohjaajien kouluttajakoulutus. Koulutusta on tarjottu myös niille MLL:n paikallisyhdistysten kuntakumppaneille, joilla on ollut MLL:n kanssa vertaisryhmätoimintaan liittyvää konkreettista käytännön yhteistyötä.

Tänä päivänä vanhemmuus tarvitsee tuekseen sekä uudenlaisen palvelurakenteen että uudenlaisen, perheiden omaa asiantuntijuutta korostavan toiminta- ja ajattelumallin. MLL:n tulevaisuuden visiona on luoda uudenlainen vapaaehtoistoiminnan ammatillinen ohjausmalli ja luoda edellytykset MLL:n seudullisten vapaaehtoistoimintakeskusten syntymiselle. Toimintakeskusten tavoitteena on kehittää monipuolisesti perheiden, lasten ja nuorten parissa tehtävää ennaltaehkäisevää vapaaehtoistyötä sekä ohjata ja tukea paikallisyhdistyksiä mm. kuntakumppanuuteen liittyvissä sopimus- ja avustuskysymyksissä

SEURAKUNNAT PERHEKESKUSTOIMINNAN KUMPPANINA

Hanna Pulkkinen
Kasvatustyön pastori
Espoon seurakuntayhtymä

"Kaikki työ vaatii kehittyäkseen sitä, että ajoittain sen näkee toisen silmin".

Perhekeskustoiminnan visio ja tavoitteet ovat hyvin tuttuja seurakuntien työlle. Espoon seurakuntayhtymän strategiassa 2005–2012 on mainittu avioliiton ja vanhemmuuden tukeminen ja monitahoinen yhteistyö muiden toimijoiden kanssa. Visiomasoinen yhteinen näky on yhteistyön jatkuvuuden ehto. Kun taustalla on uudenlainen ajattelu- ja toimintamalli, sen jäsentäminen ja vakiinnuttaminen seurakuntatyöhön vaatii myös seurakunnan johtohenkilöiden ja luottamuselinten tukea ja sitoutumista. Uuden toimintatavan muuttaminen pysyväksi onnistuu rutiinien kautta ja siksi on tärkeää, että perhekeskustoiminta kirjataan ohjaaviin asiakirjoihin.

Perhekeskustoiminnassa ovat olleet mukana Espoon kaikki viisi suomenkielistä seurakuntaa. Yhteistyössä on ollut eri ammattiryhmiä, jotka tekevät perhetyötä seurakunnissa: diakoneja, perheneuvoja, perhetyönohjaajia, perhetyöntekijöitä, pappeja, lapsityönohjaajia ja lastenohjaajia.

Kumppanuus osana perustehtävää

Espoossa perhekeskustyhteistyössä aito kumppanuus on määritelty siten, että yhteistyön on palveltava jokaista kumppania sen omassa perustehtävässään. Suomessa seurakuntien tekemällä parisuhdetyöllä on hyvin pitkät perinteet ja siksi monille työntekijöille on kertynyt siihen liittyvää ammattitaitoa. Perhevalmennuksen ”Parista perheeksi” -osio käsittelee muutoksia, joita lap-

sen syntymä usein parisuhteessa aiheuttaa. Osion tavoitteet ja sisältö ovat hyvin samanlaisia kuin mitä seurakuntien tekemällä parisuhdetyöllä on. Toisaalta sisällöissä on paljon samaa kuin niissä seurakuntien perhekerhoissa, jotka ovat tarkoitettuja ensimmäisen lapsen saaneille perheille.

Perhekeskustoiminnan aikana on alkanut hahmottua myös se, että monet jo olemassa olevat toiminta- ja yhteistyötavat ovat itse asiassa idealtaan perhekeskustoimintaa. Nämä toimintatavat pitää vain jollakin tavalla löytää ja ”kirjoittaa auki”. Yksi esimerkki olemassa olevasta toiminnasta on ollut ns. perheiden toimintakalenteri. Matinkylä-Olarin alueella on jo vuosien ajan laadittu alueen eri toimijoiden (seurakunta, alueen asukaspuisto, MLL) yhteistyönä perheiden toimintakalenteri. Toimintakalenteria kehitettiin niin, että sama malli toimii nyt Espoon kaikilla eri alueilla.

Perheiden kannalta on tärkeää, että ne saavat helposti ja kootusti tietoa alueensa toiminnasta. Tämä on erityisen tärkeää Espoossa, jossa muuttoliike on voimakasta. Eri toimijoiden yhteinen toimintakalenteri kertoo muuttavalle perheelle asuinalueen toimijoiden yhteistyöstä ja siten se tuottaa sinällään turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta ja helpottaa perheen kotiutumista. Seurakunnille toimintakalenteri tarjoaa ajantasaisen ja laajalle levittyvän tiedotuskanavan. Toimintakalenterin kehittäminen on myös tiivistänyt yhteistyötä kaupungin päivähoidon kanssa. Uutena tavoitteena on avoimen varhaiskasvatuspalvelujen tarjonnan kartoittaminen ja koordinoiminen siten, että tarjonta ja kysyntä kohtaavat parhaalla mahdollisella tavalla.

Kumppanuuden ‘kukat ja karikot’

Tasaveroisen kumppanuuden lähtökohdasta on seurannut avoin ja raikas yhteistyön ilmapiiri, jossa siedetään asioiden keskeneräisyyttä ja myös hankaluuksista on ollut helppo puhua yhdessä. Tämä on ollut erityisen tärkeää siksi, että eri tavalla toimivien organisaatioiden yhteistyö sisältää väistämättä myös hankauskohtia.

Perhekeskustoiminta perustuu jatkuvuuden ajatukselle ja siksi myös kumppaneilta kysytään pitkäaikaista sitoutumista. Erityinen riski yhteistyön katkeamiselle on tiheään toistuvat työntekijävaihdokset. Usein työ muokkautuu tekijänsä näköiseksi ja välttämättä edeltäjän ylläpitämät toimintamuodot eivät siirrykään uudelle työntekijälle. Työntekijämuutoksissa olisikin erityisen tärkeää, että uudet työntekijät saavat riittävän perehdytyksen perhekeskustoiminnan yhteistyötappoihin.

Perhekeskuskumppanuus on haastanut seurakuntien työntekijöitä myös tarkastelemaan sitä, millaisia periaatteita oman työn taustalla on. Ohjaako työntekijää sellainen näkemys, että seurakunnan työn tulee tapahtua seurakunnan tiloissa ollakseen oikeaa työtä? Vai onko mahdollista tehdä omaa työtään missä tahansa, jossa on joukko ihmisiä koolla: neuvolassa, asukaspuistossa tai päiväkodissa? Työnäkyä tarkasteltaessa on tullut tärkeäksi muistuttaa myös siitä, että tämän tyyppisessä yhteistyössä toimitaan aina päätoimijan luomissa rajoissa. Perhekeskustoiminnassa se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että on otettava huomioon myös ne osallistujat, jotka eivät kuulu evankelis-luterilaiseen kirkkoon.

Monia eri työntekijäryhmiä koskeva yhteistyö kompastuu usein siihen, että tarvittava tieto ei kulje tai se, että tiedot tulevat liian myöhään. Espoon perhekeskustoiminnassa on todettu tärkeäksi se, että tiedotus kulkee ennalta sovitusti yhdyshenkilöiden kautta. Enimmäkseen tämä on toiminut hyvin, mutta kompastuskiviäkin on riittänyt.

Kumppanuuden monet hyödyt seurakunnille näkyvät vasta ajan kuluessa, mutta Espoossa on jo nyt joitakin hedelmiä poimittavissa. Merkittävä asia on ollut se, että seurakunnille on tarjoutunut

perhevalmennuksen kautta mahdollisuus tukea nuorten aikuisten parisuhdetta siinä tärkeässä elämänvaiheessa, jossa ensimmäinen lapsi syntyy. ”Parista perheeksi” -osiossa työntekijä voi kertoa seurakunnan erilaisista toimintamahdollisuuksista, joihin pikkulapsiperheet voivat osallistua ja samalla työntekijä ”antaa kasvot” seurakunnalle. Kastejuhla, seurakuntien perhekerhot ja erilaiset perheleirit ja -retket ovat luonteva jatko yhteydenpidolle.

VÄESTÖLIITON PARISUHDEPROJEKTI KUMPPANINA

Vuokko Malinen
Pari- ja perheterapeutti
Väestöliitto

Espoossa *Väestöliiton parisuhde -ohjelmaa* on toteutettu yhteistyössä. Parisuhdeongelmia ja -kriisejä ennalta ehkäisevät ohjelmat ”Parisuhteen lataamislauantait” ja ”Tahdolla ja Taidolla” toteutettiin syksyllä 2005 ja 2006. Parisuhdeteema kohdennettiin kaikille espoolaispareille. Pariskunnat voivat ilmoittautua lataamaan omaa parisuhdettaan yhden kokopäivän ja kahden illan kestävään tilaisuuteen. Väestöliiton parisuhdeterapeutit ohjasivat pareja tiedon ja harjoitusten avulla.

Parisuhdeongelmia ennalta ehkäisevä menetelmä perustuu tietoon, joka on haettu todellisilta asiantuntijoilta, pareilta, jotka ovat saaneet suhteensa toimimaan. Tulosten mukaan avioliitot eivät purkaudu siksi, että ihmiset olisivat valinneet väärän kumppanin. Eron päädytään, koska ei ole ollut riittävästi tietoa siitä, miten elää onnellisesti parisuhteessa. Kaikki eivät ole synnynäisiä taitajia, vain kolmasosa pareista on luonnostaan niin sanottuja avioliiton mestareita. Kaikilla on kuitenkin mahdollisuus vahvistaa parisuhdetaitojaan ja oppia uusia ja näin parantaa parisuhdettaan sekä luoda onnellinen, terve ja toimiva parisuhde. Tutkimusten mukaan parit odottavat keskimäärin kuusi vuotta siitä, kun ensimmäiset merkit ongelmista ovat jo näkyvissä, ennen kuin hakevat apua. Myös eron siemenet näkyvät parin keskinäisessä vuorovaikutuksessa niin selkeästi, että ero voidaan ennustaa ennalta.

Parisuhdeohjelmasta on kerätty kokemuksia ja siitä tehdään tutkimusta Joensuun yliopistossa

Tulokset 2005: Vastaajista 86 % koki lataamislauantailla olleen myönteinen merkitys asennoitumiseensa parisuhteeseen ja 90 % arvioi oppineensa parisuhteensa kannalta uusia hyödyllisiä toimintatapoja. Osallistujat mm. arvioivat osallistumisen lisänneen ymmärrystä omasta suhteestaan ja uskoa sen jatkuvuuteen. Saadun palautteen mukaan ohjelmasta oli apua myös arkeen ja vuorovaikutukseen lasten kanssa.

Tulokset 2006: Osallistujista 82 % oli vähintään jossain määrin samaa mieltä siitä, että lataamisohjelmalla oli myönteinen merkitys omaan parisuhteeseen asennoitumiseen ja 86 % arvioi oppineensa uusia, parisuhteessa hyödyllisiä toimintatapoja. Ne, joilla parisuhde oli huonoimmalla tolalla, hyötyivät eniten.

Eniten muutoksia tapahtui avopareilla. He muun muassa arvioivat puolison tuntemuksen lisääntyneen osallistumisen myötä. Eroaikat vähenevät avoliitossa elävillä ja he myös arvioivat suhteensa aiempaa onnellisemmaksi. Lisäksi avoparit kokivat suhteensa ilmapiirin lämpimämmäksi ja läheisemmäksi kuin ennen. Molemmat arvioinnit antavat ohjelmille yhdensuuntaisen arvion ja merkityksen.

LASTENSUOJELUN KESKUSLIITON NEUVO -PROJEKTI KUMPPANINA

Salla Frisk
Projektisihteeri
Lastensuojelun Keskusliitto

Lastensuojelun Keskusliiton Neuvo -hanke tekee yhteistyötä Lapaset -perheverkostohankkeen kanssa. Yhteistyössä järjestetään puolen päivän koulutus Helsingissä toukokuussa 2008. Lisäksi Neuvo on kirjoittanut Lapaset -hankkeen tuottamaan perhevalmennuksen käsikirjaan erovanhemmudesta. Perhevalmennuksen käsikirja tukee monitoimijaista ja ryhmämuotoista perhevalmennusta ja antaa siihen käytännön työkaluja sekä ajankohtaista taustatietoa. Käsikirjaa voi hyödyntää myös yksilötyössä pikkulapsiperheiden kanssa.

Neuvo järjestää Ero lapsiperheessä - miten tukea lasta ja vanhempia -koulutusta kiinnostuksen ja kysynnän mukaan. Koulutusta järjestetään varhaisen tuen - päivähoidon, neuvolan ja koulun -työntekijöille. Koulutuksen tavoitteena on lisätä työntekijöiden valmiuksia kohdata perustyössä eroperheitä sekä perheitä, joissa harkitaan eroa. Koulutuksessa perehdytään myös lapsen näkökulmaan vanhempien erossa ja pohditaan eron jälkeisen vanhemmuuden tukemista sekä yhteistyövanhemmuuden merkitystä.

SUOMEN VANHEMPAINLIITTO KUMPPANINA

Pirjo Somerkivi
Toiminnanjohtaja
Suomen Vanhempainliitto

Suomen Vanhempainliitto on varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen oppilaistosten yhteydessä toimivien vanhempainyhdistysten yhteistyöjärjestö. Vanhempaintoiminnan punainen lanka on yhteisöllisyys.

PERHE -hanke on antanut mahdollisuuden ylittää tavanomaisia viranomais-asiakas -suhteen rajoja. Vanhempainliiton näkemyksen mukaan kasvatuskumppanuudessa ei ole kysymys yksisuuntaisesta palvelutapahtumasta, jossa palvelun kohteena oleva asiakas nauttii hänelle tuotettavia palveluja. Myös nykyisen oppimiskäsityksen mukaan lapsi itse on oman oppimisprosessinsa subjekti. Oppiminen ja kehittyminen on mitä suurimmassa määrin lapsen omaa työtä, ei erillisten hoiva-, kasvatus- ja opetuspalvelujen käyttämistä tai nauttimista. Päivähoidossa tai koulussa oleva lapsi kuitenkin tarvitsee kasvunsa ja kehittymisensä tueksi aikuisten - niin ammatti- kuin ”luomu”kasvattajien - yhteisvastuullisuutta ja jaettua asiantuntijuutta.

Todellinen kasvatuskumppanuus merkitsee tasa-arvoisuutta, vastavuoroisuutta ja jaettua asiantuntijuutta. Se voisi entistä enemmän perustua molemminpuoliseen tuen ja tiedon jakamiseen. Ammattikasvattajat ovat alansa asiantuntijoita ja työskentelevät ammattietiikan ja -vastuun pohjalta. Vanhemmat ovat sekä oman lapsensa vanhempina että kollektiivina korvaamaton voimavara ammattikasvattajillekin. Vain perheet voivat tarjota vertaistukea ja tarjota kokemuksen tuomaa asiantuntijuutta toisilleen. Kasvatuskumppanuudessa tarvitaan sekä ammattilaisten että vanhemmuuden voimaa. Myös kunnan tasolla on tärkeää edistää yhteistyötä koteihin ja kehittää yhdessä perheiden kanssa palveluja. Hyvä kanava tälle yhteistyölle on kunnan, päiväkodin tai koulun vanhempainyhdistys.